

UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET U SARAJEVU
ODSJEK ROMANISTIKA
SMJER FRANCUSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

Prevod frazeologizama u književnom tekstu. Kontrastivna analiza (španski, francuski i bosanski/hrvatski/srpski.)

Završni magistarski rad.

Kandidatkinja:

Lejla Pašić

Mentor:

Prof. dr. Edina Spahić-Šagolj

Sarajevo, septembar 2020.

SADRŽAJ

UVOD	3
1. PREVODILAC	6
2. KRATAK OSVRT NA HISTORIJU PREVOĐENJA	9
Od srednjeg vijeka ka 21. stoljeću	10
3. KARAKTERISTIKE KNJIŽEVNOG PREVODA	12
Georges Mounin	14
3.2. Jean-Paul Vinay i Jean Darbelnet	17
4. PROBLEMI PREVOĐENJA IZ IZVORNE U CILJNU KULTURU	20
5. GENERALAN OSVRT NA FRAZELOGIJU NA NAŠEM PROSTORU	24
5.1. FRAZELOGIJA ŠPANSKOG JEZIKA	28
5.2. Francuska frazeologija	31
6. ANALIZA FRAZELOGIZMI IZ DJELA <i>TETKA HULIJA I PISKARALO</i> KROZ TRI JEZIKA	34
ZAKLJUČAK	48
LITERATURA	50
KORPUS	52

UVOD

Neiscrpane su definicije prevođenja među kojima se može pronaći i veliki broj onih koji na sistematski način prikazuju zahtjevni proces prevođenja. Na prevođenje se danas gleda kao na zasebnu disciplinu koja ima svoju teoriju i metodologiju. S tim u vezi, bilo bi nekorektno proces prevođenja svesti na puko prenošenje značenja iz izvornog jezika u ciljni jezik.

Na tragu radova Charlesa Ballya (1909), prema čijem je mišljenju prevođenje umjetnost, Jean Paul Vinay i Darbelnet (1978) navode sljedeću definiciju prevođenja:

Certes, si l'on a pu dire que traduire est un art, c'est parce qu'il est possible de comparer plusieurs traductions d'un même original, d'en rejeter certaines comme mauvaises, d'en louer d'autres pour leur fidélité et leur mouvement. (Vinay et Darbelnet, 1973:23)¹

Vinay i Darbelnet (1973) su prevođenje tretirali kao posebnu disciplinu sa svim njenim tehnikama i problemima koji se mogu pojaviti prilikom prevođenja.

U ovom radu, čija je tema prevođenje, bavit ćemo se problemima pri prevođenju frazeologizama u španskom, francuskom i b/h/s jeziku. Pokušat ćemo shvatiti i objasniti načine i sredstva kojima se prevodilac služi da bi preveo desemantizirane jedinice i pronašao njihove ekvivalente u ciljnom jeziku.

Frazeologizmi, ukoliko se pozornije posmatraju, reflektuju brojne sastavnice, ne samo jezika, nego i kulture, etnologije, folkloru te načina života jednog naroda. Dakle, frazeologizmi mogu biti poznati izvornom govorniku, ali prevedeni na ciljni jezik mogu postati nerazumljivi ako prevod nije adekvatan.

Cilj ovog rada i jeste analiziranje, poređenje i pronalaženje adekvatnih ekvivalenata za frazeologizme u španskom, francuskom i b/h/s jeziku. Ovaj rad će nam pomoći da još jednom uvidimo raznolikost, bogatstvo i ogromno blago koje svaki jezik ponaosob nudi.

U prvom dijelu rada dat ćemo kratak historijski pregled prevođenja da bismo čitaocu naveli korake koji su napravljeni od postanka prevođenja, koji se svakako veže i za historiju čovječanstva, pa sve do danas. Činjenica je da bismo se mogli baviti raznim vrstama

¹ Činjenicu da se prevođenje može nazvati umjetnošću, možemo pripisati tome što je moguće uporediti nekoliko prevoda istog originala, neke odbaciti kao loše a neke hvaliti zbog njihove vjernosti i prirodnosti. (Vinay et Darbelnet, 1973 :23)(prevod naš)

prevođenja ali u ovom radu ćemo se ipak fokusirati na karakteristike književnog prevoda budući da je naš korpus roman *La tia Julia y el escribidor*, nobelovca Maria Vargasa-Llose.

S obzirom na to da će u ovom radu biti korištena kontrastivna analiza koja će nas voditi sve vrijeme, konsultovati ćemo autore koji su o tome pisali i na francuskom jeziku. Spomenut ćemo i Alberta Bensoussana, prevodioca koji se smatra Llosinim glasom, te njegova razmišljanja u vezi sa prevođenjem. Uz lik Alberta Bensoussana, inkorporirat ćemo i par riječi o samoj ličnosti prevodioca, o njegovoj misiji, vidljivosti tj. nevidljivosti i polju koje on zauzima među podacima o knjizi.

Prevođenje uvijek podrazumijeva prenošenje poruka iz izvorne u ciljnu kulturu i kada god govorimo o prevođenju govorimo i o kulturama. Prevodilac se neprestano nalazi pred izazovom kako prevesti jedan element jezika u drugi jezik, pa će samim tim i kulturna obilježja i kulturni elementi biti posebno zanimljivi pri prevođenju.

Centralna tema ovog rada će biti kontrastivna frazeologija i prevođenje frazema, te kompariranje različitih nivoa ekvivalencije. U radu će biti ponuđen jedan generalan osvrt na špansku, francusku i frazeologiju naših prostora, kako bismo mogli pronaći poveznice, mogućnosti ili nemogućnosti pronalaženja ekvivalenata u navedena tri jezika te progovoriti o problemima njihova prevođenja u pomenutim jezicima.

Budući da smo pristalica frazeologije u “širim granicama”, korpus ovog rada bit će elementi poput lokucija, fraza, poslovice i izreka. Sve navedene konstrukcije ćemo ukratko objasniti i navesti primjere u jezicima koji su predmet istraživanja.

Tanović u svojoj Frazeologiji bosanskoga jezika navodi definiciju A. Menac prema čijim riječima frazeologija u **užem smislu** obuhvata “neslobodne skupove riječi, tj. one koje se ne ostvaruju u govornom procesu, nego se reproduciraju u gotovom obliku kakav se ustalio dugom upotrebom. Njihovi sastavni dijelovi pokazuju veći ili manji stupanj desemantizacije, tako da značenje cijelog frazeologizma nije adekvatno zbroju značenja njegovih dijelova.” (Menac, 1979:V u Tanović, 2000 : 29.)

S druge strane imamo frazeologiju u “širem” smislu, koju prema A. Menac, čine skupovi riječi sa manjim stepenom desemantizacije, labavijim međusobnim vezama i slabijom kompaktnošću. Oni imaju zaokruženu sintaksičku strukturu, najčešće rečeničku. (Tanović, 2000:70.)

Različiti lingvisti dali su različite klasifikacije frazeoloških jedinica, ali ono što ostaje isto, jeste činjenica da je jako teško definirati ih u potpunosti.

Među frazeologizmima nalaze se i *lokucije*, odnosno jedinice koje ne dozvoljavaju nikakve varijacije svojih elemenata. Tada se radi o *izrazima* ili o *okamenjenim lokucijama*. Postoje i različite podjele lokucija kojima ćemo se baviti kasnije u radu, ali ovdje ćemo ponuditi primjere na tri jezika.

Ukoliko želimo reći da je nešto što se traži veoma komplikovano za pronaći koristit ćemo sljedeći izraz :

1. *Buscar una aguja en un pajar. (španski)*
2. *Chercher une aiguille dans une meule de foin. (francuski)*
3. *Tražiti iglu u plastu sijena. (b/h/s)*

Kada se radi o *frazemima*, poznato je da je riječ o jezičnim jedinicama kojima se koristi u njihovom izvornom obliku i koje se ne mogu ponovo i proizvoljno sastaviti.

Naprimjer :

1. *La oveja negra (španski)*
2. *Le mouton noir (francuski)*
3. *Crna ovca (b/h/s)*

Poslovice i izreke također pripadaju leksičkom fondu jezika. One, međutim, nude pouke ili mudrosti koje su u raširenoj upotrebi. Najčešće se radi o zatvorenim rečenicama koje se ne mogu mijenjati. U najvećoj su mjeri odraz kulture i civilizacije jednog naroda.

1. *No se ganó Zamora en una hora (španski)*
2. *Rome ne s'est pas faite en un jour. (francuski)*
3. *Ni Rim nije sagrađen za jedan dan. (b/h/s)*

Sve su ovo dijelovi jezika na koje prevodilac treba obratiti pažnju prilikom prevoda, kako bi izvorni tekst bio razumljiv ciljnom čitaocu.

1. PREVODILAC

Još od davnina pokušavala se definisati ličnost prevodioca. Prevodilac stoji na ulazu u svako djelo koje čitamo prevedeno sa stranog jezika. Prilikom učenja stranog jezika, čovjek zapravo uči da prevodi drugu stvarnost na svoj maternji jezik. Prevesti drugačiju viziju svijeta i učiniti je razumljivom ciljnom čitaocu, veliki je izazov, jer se on razlikuje od izvornog čitaoca. Ljudima koji nisu bilingvalni, teško je shvatiti da se radi o kompleksnom mentalnom procesu. Ljudima koji nisu prevodioci teško je pojmiti da prevod nije process prevođenja riječi za riječ, te da se ne ograničava na korištenje dobrih alata, niti da svojevrsni alati ne garantuju kvalitetu prevoda.

Kao što postoje mnogobrojne ustaljene definicije prevođenja, postoje i ustaljene definicije koje objašnjavaju šta je to prevodilac. Prevodilac je najpažljiviji autorov čitatelj. On je u neprekidnom procesu rješavanja problema i pronalaženja solucija za poteškoće koje se nameću u samom procesu prevođenja.

Marianne Lederer (1994) insistira na kompletnom poznavanju izvornog jezika i na lingvističkim kompetencijama prevodioca, navodeći sljedeću definiciju:

Seule une excellente connaissance de la langue originale donne directement accès au sens; seule une excellente maîtrise de la langue d'arrivée, permet la réexpression adéquate de ce sens. (Lederer, 1994 : 34)²

Kako upoznati stranog autora negoli putem prevoda. Dakle, prevodilac bi bio osoba čiji je zadatak da nam predstavi drugo i drugačije. Čim se spomene zanimanje prevodioca, mnogobrojna pitanja se nameću. Pitanja poput : šta možemo raditi kao prevodioci, može li se živjeti od prevođenja, u kojoj su mjeri cijenjeni prevodioci, do koje mjere smijemo sebi dopustiti slobodu kao prevodioci, može li prevodilac ili je li prevodilac jednako važan kao i autor izvornog teksta. Mukotrpan rad prevodioca u većini slučajeva zna biti zanemaren. Zapravo se gotovo nikada ne navodi na naslovnici. Posljednjih nekoliko godina respektabilne izdavačke kuće poput Gallimard, Seuil, Larousse, Hachette itd. stavljaju ime prevodioca odmah ispod autorovog.

² Samo izvrsno poznavanje izvornog jezika daje direktan pristup smislu ; samo izvrsno vladanje ciljnim jezikom dozvoljava adekvatno novo izražavanje tog smisla. (Lederer, 1994 :34)(prevod naš)

Prevodioci i autori se nalaze u konstantnoj opreci. Neki smatraju da su prevodioci novi stvaraoci, a neki pak da su izdajice po principu *traduttore-traditore*.

Pogledajmo šta o prevodiocu kaže Albert Bensoussan, književnik i prevodilac koji se smatra Llosinim glasom.

Le traducteur est à l'opposé du glossateur en ce sens qu'il doit fuir comme la peste le désir d'objectivité, voire le souci de comprendre rationnellement le texte auquel il veut s'affronter. D'ailleurs son rôle n'est jamais de l'éclairer, encore moins de l'expliquer...(Bensoussan, 1995 : 25)(naš prevod)³

Pozicija književnog prevodioca jako je komplikovana. Na njegovo se ime skoro pa i ne obraća pažnja ukoliko sve štima u prevodu, i baš kao što postanemo svjesni stranog jezika tek nakon susreta sa riječima koje su nam strane i nepoznate, tako i prevodioca osvješčujemo tek u slučajevima kada nam nešto u njegovom prevodu ne zvuči kako treba.

U eseju pod nazivom “*Qu'est-ce qu'un auteur*”, “*Šta je autor?*”, Michel Foucault, evidentno tretira pitanje ličnosti autora. Njegovo se pitanje odnosi na to šta je autor, a ne ko je autor.

Autorovo ime služi da se obeleži postojanje određenog vida diskursa : činjenica da diskurs nosi ime jednog autora, da se može reći da je “to i to napisao taj i taj” ili da je “autor taj i taj”, pokazuje da diskurs u pitanju nije običan svakodnevni govor koji prosto izbija i utihne, da on nije nešto što se neposredno troši. Naprotiv, to je govor koji se mora primiti na određeni način, i koji u datoj kulturi mora dobiti određeni status. (Fuko 1969 : 36)

Kao što izvorni tekst nosi ime određenog autora, tako i prevedeni tekst nosi ime određenog prevodioca. Kada na naslovnici nije prisutno ime prevodioca, trebamo obratiti pažnju na elemente u tekstu kroz koje govori prevodilac. Samo njegovo ime, navedeno na koricama, ili ipak na prvoj stranici teksta, zatim svojatanje diskursa, te činjenica da je prilikom prevođenja izmijenio stil autora te se na taj način učinio vidljivim, sve su ovo mjesta na kojima se pojavljuje prevodilac.

Prevodilac se posveti promoviranju razmjena među ljudima, a te razmjene da budu u suglasju. Razmjene i funkcioniraju na ovaj način, na način preplitanja između jedne individue i druge, između izvorne i ciljne kulture. Kada se prevodilac susreće sa novim tekstom, i on je u prvom redu čitalac izvornog teksta ali on stvara novi u ciljnoj kulturi i tada će njegov rad pomoći

³ Prevodilac je suprotan glosatoru u smislu da on mora bježati kao od kuge od želje za objektivnošću, to jeste od brige za racionalnim razumijevanjem teksta s kojim se želi suočiti. Osim toga, njegov zadatak nije da ga rasvijetli a kamoli da ga objašnjava...(Bensoussan, 1995:25)

razmjenu i komunikaciji među kulturama. Možda prevodioci u suštini i predstavljaju sveukupnost jedne veze između sebe i autora, svog svijeta i drugog svijeta. Prevod i ne može biti sto postotno ekvivalentan. Zašto ne bismo na prevod gledali kao na način upoznavanja drugog i drugačijeg, kao jednu interferenciju dobara kada se sami prevodioci često poistovjećuju sa krijumčarima koji su vječito na granicama ?

Kao što možemo književnicima zahvaliti na kanonima koje su uspostavili, i na taj način nam podarili neizmjereno kulturno bogatstvo, tako i prevodiocima možemo zahvaliti za sva dobra koja su nam stigla iz stranih zemalja. S tim u vezi navodimo sljedeći citat :

No kako prevođenje postoji samo kao djelatnost određenoga čovjeka, prevodioca, jasno je da sve one pozitivne doprinose što ih pripisujemo prevođenju zapravo valja pripisati prevodiocima, znanim i neznanim, koji su svojim radom te doprinose omogućili. Oni su bili posrednici u trgovačkoj razmjeni materijalnih dobara, u razmjeni civilizacijskih tekovina, tehničkih dostignuća, misli ideja i osjećaja. (I. Vladimir 2000 : 16)

Ova tvrdnja pokazuje da često nije bitno ko govori, nego ono što nam prenese, bio to autor ili prevodilac. Baš kao što jedno djelo odašilje signale vezane za čitav jedan historijski, društveni i kulturni kontekst, tako i prevodilac zahvaljujući svojim kompetencijama na svim ovim poljima, ostvaruje svoj zanat.

Branimir Živojinović (1981:274) u svojim *Beleškama o prevođenju*, kaže da je u svom poslu osuđen na to da se odriče i da gubi (u tom pogledu je prevodilac neka vrsta antropološke paradigme). Jedino valjano pitanje je: čega se odrekao i šta je izgubio? I šta je uspio da sačuva ?

Prevodilac u isto vrijeme i otuđuje ali i obogaćuje svoj jezik i svoju kulturu. Pred njim su izazovi iz svih segmenata života. Prevodilac se može zamisliti kao čovjek u čamcu, na otvorenom moru, sa svoja dva vesla. Uz pomoć svoja dva vesla on oblikuje talase i bori se protiv njih snagom svoga umijeća i znanja.

2. KRATAK OSVRT NA HISTORIJU PREVOĐENJA

Beskrajne su sastavnice jednog jezika. Prije nego što su pripadnici iskonskih plemena počeli ostavljati svoje tragove i crteže na zidovima svjetskih pećina i spilja, oni su usmeno komunicirali. Govor je svakako prethodio pismu kao i usmeno prevođenje pismenom. Mogli bismo se osvrnuti na historiju prevođenja posredstvom historije cjelokupne književnosti, počevši od Antike i uspostavljanja jezičkih vrsta, podjela, temelja i kanona koji važe čak i danas i nastavljaju se rađati i izranjati nove spoznaje o svjetskim jezicima. Najstarija svjedočenja o prevođenju nam dolaze iz usmenih predaja.

U cilju naseljavanja različitih mjesta, ostvarivanja međusobne koristi, ljudi moraše najprije komunicirati, i baš kao što znamo iz predaja: "U početku bijaše Riječ." Riječi, odnosno jezik, u osnovi su svega. Taj isti jezik, odnosno jezici, od svog nastanka pa sve do kraja svog postojanja, na određeni se način mijenjaju i podliježu promjenama. Ono što je usmeno i prenosi se s koljena na koljeno, nosi tragove svake od tih generacija i samim time nije podobno tumačiti usmeno prevođenje na osnovu predaja. Nakon prvog perioda, tačnije usmenog prevođenja, dolazimo do književnog prevoda.

Kada govorimo o tragovima književnog prevoda, Ivir navodi da je najstariji (djelomice) sačuvani književni prevod Homerova *Odiseja*, prevedena s grčkog na latinski jezik oko 250. godine prije nove ere. Prevodilac je bio grčki rob u Rimu Livije Andronik. (Ivir, 1984:21) Pored Homerovih epova, svjedoci smo i bogatstva rimske književnosti na čelu s Vergilijem čija su se djela također prevodila.

Značajan period za pomenuti je svakako i arapska prevodilačka škola. Evropska praksa prevođenja nas vodi do Bagdada čije ime znači Božji dar, a sam on je Zapadu ponudio plodno tlo kada su u pitanju prevodi. Učenjaci arapske prevodilačke škole susreli su se i sami sa problemima koji i danas muče prevodioce. S obzirom na činjenicu da su prevodili djela Aristotela, Platona, Hipokrata i slično, morali su pronaći adekvatne načine kako grčke termine i pojmove prevesti na arapski. Da li ih preuzeti u izvornom obliku i takvim ih ostaviti u tekstu, ili ipak pronaći novi termin koristeći se izvorima arapskog jezika?

711.godine, sa arapskom invazijom u Španiju, razni prijevodi stižu u prevodilački centar u Toledo. Tu se, ipak, radilo o prevodima s prevoda, a primarni cilj osnivača arapske prevodilačke škole, Hunayna, bilo je traganje za izvornim tekstovima. Tek se od jedanaestog stoljeća počinju prevoditi izvorni grčki tekstovi.

Od srednjeg vijeka ka 21. stoljeću

Ukoliko se historijski osvrnemo na srednji vijek, uočavamo da je crkva institucija koja je imala najveću i najbitniju ulogu u društvu. Zbog crkvene djelatnosti, i njene uloge u obrazovanju mladih ljudi u samostanima, ona njeguje i produbljuje antičku tradiciju, tačnije latinski jezik. Prema Solaru (2001:150), za vrijeme trajanja srednjeg vijeka zbiva se process međunarodnog usvajanja tradicije antičkih književnosti i njihovog svojevrsnog prožimanja s kršćanskim učenjem i *Biblijom*, a istodobno započinje proces nastajanja i razvoja pojedinih nacionalnih književnosti. Dakle, naročit značaj imaju prijevodi *Biblije*.

Bitno ime za spomenuti u kontekstu prevoda *Biblije*, jeste Eugene A. Nida (1982), jedan od najznačajnijih prevoditelja Biblije i teoretičara. U svom djelu *The Theory and Practice of Translation*, na primjeru svetog teksta, pokazuje različite procese koji se koriste prilikom prevođenja. *Biblija* kao izbor i kao težište njegovog rada, nudi jedinstven teren za primjenu i objašnjenje svih procesa kojim se prevodilac koristi u prevodu. Autor spominje dva fokusa u prevodu. U starom fokusu su stajališta prema kojim je najbitnije bilo prenijeti poruku, dok za novi fokus navodi recepciju čitaoca. Njegov stav je da se “prioritet treba dati značenju, formama koje publika razumije i prihvata, jer najbolji prevod ne zvuči kao prevod”.(Nida, 1982: 1-2) Ovo djelo nudi nove tehnike u lingvističkom smislu, ali i na gramatičkom i semantičkom. Sve ove tehnike doprinose razumijevanje *biblijskog* teksta i ne-kršćanima, te se zahvaljujući toj jasnoći na jezik *Biblije* ne gleda kao na neki egzotični dijalekt.

Tijekom humanizma i renesanse, zahvaljujući, u prvom redu geografskim otkrićima, zatim Gutenbergovom izumu stroja za štampanje, te samim tim, širenjem djela klasičnih pisaca, dolazi do preispitivanja autoriteta i do mijenjanja svijesti tadašnjeg čovjeka. Najbitniju su ulogu i dalje imali latinski i grčki pa se u skladu s tim i dalje prevodila ostvarenja antičkih pisaca.

Interesantno zapažanje o prevođenju nakon humanizma i renesanse nudi Slobodan Grubačić

(1981: 189)kazavši:

Ako je istorija prevoda u XVI veku u bitnoj meri istorija prevoda sa starih jezika, onda se u XVIII veku sve više javljaju prevodi sa italijanskog i španskog, pri čemu francuski služi kao podloga za dalje prevođenje...(Grubačić, 1981: 189)

Devetnaesto stoljeće nosi sa sobom nove izazove i različite pristupe procesu prevođenja sa njegovim dijelovima poput prevodivosti, neprevodivosti, lingvističkih utemeljenosti jezičkih

izraza a do dvadesetog stoljeća obuhvata čitavu lepezu jezika sa kojih i na koje se prevodi te mnoštvo usmenih ali i pismenih sadržaja.

Upravo o tim izazovima Grubačić (1981:199) kazuje da u poslednjih dve stotine godina, prevod, postaje sredstvo masovne komunikacije, neka vrsta reakcije na vavilonsku zamršenost jezika, koja na izgled potvrđuje poznati aforizam Oktavija Paza: da je kultura, osobito danas, u osnovi prevod niza prevoda.

Bitno je spomenuti i naše prisustvo, kao pripadnika malog naroda, korisnika relativno malog jezika u tokovima svjetske historije. Prijevod Biblije s grčkog na latinski, svetog Jeronima svjedoči tome, kao i braća Ćirilo i Metodije bez čijeg se djelovanja i prevoda *Biblije* ne bi mogla zamisliti ni slavenska pismenost.

Svjedoci smo pomenutih prohujalih vremena pa do danas, nevjerovatnih obrta i promjena na polju ljudskog života. Ljudski život ne bi bio moguć bez jezika koji su u osnovi prevođenja. Teorija prevođenja dala je iscrpne definicije raznih vrsta prevođenja od kojih je svako ponaosob naročito interesantno, no mi ćemo se u ovom radu ipak posvetiti književnom prevođenju čija su ostvarenja sam naš korpus.

3. KARAKTERISTIKE KNJIŽEVNOG PREVODA

Pojam književno prevođenje upućuje na niz karika jednog kompleksnog lanca. Prevod nas upućuje na prevodioca, prevodilac upućuje na osobu koja poznaje izvorni i ciljni jezik, jezik upućuje na sredstvo komunikacije ali i mjesto gdje nastaje književnost a književnost upućuje na stvaralaštvo ljudskog roda koje se razlikuje od svakodnevnog ljudskog jezičnog registra.

Nije bitno iz kojeg ugla gledamo na prevod, ovaj ciklus se uvijek ponavlja i izvlačenje jedne karike prouzrokovalo bi rušenje čitave piramide. Da bismo stigli do književnog prevoda prvo trebamo odgovoriti na pitanje šta je to književnost?

Prema riječima Milivoja Solara: "Najčešće se tako riječ *književnost* i u svagdašnjem govoru i u znanosti upotrebljava u užem smislu: misli se na one jezične tvorevine koje se razlikuju i od svagdašnjeg, običnog govora i od govora u svim onim ljudskim djelatnostima koje nemaju osobitu umjetničku svrhu i funkciju. (Solar, 2001: 9)

Poznato je da pod književnost potpada sve od usmenih predaja pa do stihova. Sve što obuhvataju epika, lirika i drama, te u sklopu njih proza i poezija, riznica je iz koje su prevodioci crpili osnovu za svoj rad. Književnost kao izvor koji neprestano plijeni ali i nudi brojne mogućnosti i terene za rad ponudila je jednu takvu osnovu i za ovaj rad.

Ako se osvrnemo na uticaj koji književno djelo treba da proizvede kod čitaoca, onda je nepojmljivo da se ne primijeti složenost i težina zadatka književnog prevodioca. Književni se prevodilac često smatra drugim autorom. Od njega se očekuje veliko umijeće, a u prvom redu da djeluje na senzibilitet čitaoca. Do koje je mjere onda književni prevodilac dužan ili ipak sposoban da poznaje jezik izvor kako bi u konačnici njegov prevod bio barem približno vjeran tekstu originala?

Ivir o tome kaže:

Književni i neknjiževni tekstovi, pa prema tome i njihovi prijevodi, mogu se međusobno razlikovati i prema namjeni, s time da je namjena književnih tekstova djelovanje na čovjekov umjetnički senzibilitet i postizanje određenih estetskih efekata, dok je namjena neknjiževnih tekstova saopćavanje činjeničkih informacija. Iz ovakve podjele, po mišljenju onih koji je prihvaćaju, proizlaze i praktični savjeti za prevodilačke postupke: tako se za književne prijevode dozvoljava onoliko slobode koliko je potrebno da bi se u prijevodu postigao isti umjetnički doživljaj kao i u izvornom tekstu...!(1984:31)

Činjenica je da jezik utiče na ljudsko mišljenje, a zamislimo onda uticaj na mišljenje o djelu, o autoru djela, o kulturi i naciji kojoj autor pripada i njegovim sposobnostima koje se očituju u jednom prevodu.

Mnogi će se složiti da je prevodilac u biti i stvaralac. On u toku svoga rada strukturu i kompoziciju izvornog djela pretače u novi jezik koristeći se svojim lingvističkim kompetencijama. Njegove sposobnosti će čitaocu donijeti bolji uvid u samu kulturu autora čije se djelo prevodi. Ukoliko bi se prevodilac ograničio na puki prevod riječ za riječ, rezultat bi bio nerazumljiv tekst za ciljnog čitatelja.

Ako se ipak odluči da prevodi smisao za smisao, on rizikuje pogrešno tumačenje piščevih riječi jer određena pjesnička slika u jednom jeziku može predstavljati nešto sasvim drugo u drugom jeziku.

Određene teme su u nekim zajednicama zabranjene (tzv.tabu – npr. rodoskrvnuće, pojedine životinje ili božanstva), dok druge izazivaju sasvim različite asocijacije kod pripadnika raznih kultura (npr. slika vatre među stanovnicima Sahare i Grenlanda). Teškoća ima i kod kulturno bližih jezika, kao kada se kakav roman o ličnim odnosima prevodi sa engleskog, koji ne pravi gramatičku razliku između intimnog i formalnog oslovljavanja, na srpskohrvatski, koji pravi takvu razliku (you prema ti/Vi). (Bugarski, 1996 : 95)

Prevodilac je dužan da sve segmente jednog književnog teksta što adekvatnije prenese iz izvornog u ciljni jezik.

Bugarski govori o tzv. hipotezi jezičke relativnosti, po kojoj specifična struktura maternjeg jezika svakog čovjeka bar u nekim tačkama utiče na njegovo viđenje svijeta. (Bugarski 1996, 37)

Ukoliko ovo primijenimo na književni prevod, shvatit ćemo da je književni tekst cijela jedna vizija svijeta. Prvo počinjemo tražiti karakteristike vremenske epohe u kojoj je djelo napisano, običaje i vrijednosti koje su tada prevladavale, uticaj koji djelo treba da ostavi na čitatelja, zatim stil autora i sam žanr kojem djelo pripada. Sve ovo primijetimo kada se susretnemo sa poteškoćama pri tumačenju književnog djela budući da je napisano na stranom jeziku.

Jovan Jančićević o tom fenomenu kaže sljedeće :

Književni prevod i jeste premošćenje jezičkih razlika, obnavljanje razložene celine u novoj sredini. (Jančićević u Rajić, Lj., 1981 : 144)

Razlike među jezicima često znaju izazivati nepojmljive radosti prevodilaca ali s druge strane i nepojmljive frustracije. Premošćenje ovih razlika odvija se upravo zahvaljujući prevođenju i međusobnom komuniciranju među jezicima.

U nastavku ćemo dati pregled onoga što francuski teoretičari prevođenja (samo neka emblematična imena) kažu o prevođenju.

Georges Mounin

Louis Leboucher, poznatiji pod imenom Georges Mounin, bio je francuski lingvist čije djelo *Les problèmes théoriques de la traduction*, objavljeno 1963., nastoji rasvijetliti probleme s kojima se prevodioci svih jezika susreću u svojoj prevodilačkoj aktivnosti.

Savremena lingvistika se često poistovjećuje sa strukturalizmom. Za strukturalizam važi postulat da obraća pažnju na relacije pojedinih jezičnih jedinica u određenom vremenskom presjeku. Zapravo su lingvistika i strukturalističke studije razlog zašto se na prevođenje počelo gledati iz drukčijeg ugla. Pritome mislimo na Saussurea i Hjelmsleva. Saussure je proučavao one jezične pojave koje djeluju uvijek i posvuda, odnosno, pojavama koje su svojstvene svim jezicima. Jezik je dakle, prema njemu, sistem znakova kojim se služimo za izražavanje misli. Zbog toga se proučavanje jezika dovodi u vezu s proučavanjem znakova.

Naročito podjednako za ovakva istraživanja, pokazao se Lingvistički krug iz Kopenhagena. Istraživanja svjetski poznatih lingvista, poput Sapira(1929),Whorfa(1940) i Nida (1982), o problemima jezika i kulture, su u velikoj mjeri doprinijeli u domenu semantike, te samim tim prevođenju. Ovo Mouninovo djelo je prvo francusko djelo koje se pojavilo, a hodilo je Nidinim stopama, i stopama ostalih pionira u oblasti, koji su napravili vezu između lingvistike i prevođenja.

Mounin je u svojoj knjizi istražio opće lingvističke teorije, da bi vidio šta one imaju ponuditi kao vrstu pomoći pri određenim teoretskim problemima s kojima se susreće svaki prevodilac. Kao što je gore već spomenuto, pozabavio se i teorijom strukturalizma, prema kojoj je potpuni prevod nemoguć, budući da je jezični sistem niz razlika. Saussure je nauku o jeziku najčešće svodio na dihotomije, pa je tako jedna od dihotomija i jezični znak, koji se sastoji od

označenog i označitelja. Taj bi znak bio psihička ili mentalna veza između pojma i glasovne slike.

Selon une conception fort naïve, mais assez répandue, une langue serait un répertoire de mots, c'est-à-dire de productions vocales (ou graphiques), chacune correspondant à une chose : à un certain animal, le cheval.. (Martinet u Mounin 1963 : 22)⁴

Mounin je u svojoj knjizi želio da objelodani lingvističke prepreke unutar prevoda, i prva među njima bila bi upravo ova pomenuta u citatu iznad. To bi bilo značenje, ili "signification". Kod Saussurea, vrijednost, tj. značenje ili smisao nekog pojma, jeste onaj koji ostali pojmovi nemaju. Dakle, u jeziku postoje samo razlike, a jezik kao sistem pokazuje da su svi elementi solidarni te da vrijednost jednog elementa dolazi iz istovremene prisutnosti drugih elemenata.

Mounin pokazuje interes za onim što kažu lingvisti ali i prosegima kojima se prevodioci koriste da bi opravdali svoje zanimanje. Jedan od aspekata na koje prevodioci moraju obraćati pažnju u toku prevođenja, jeste zapravo i vizija svijeta koju govornici jednog jezika imaju. Analiza vanjskog svijeta izdvaja jedan jezik od drugog. Određena fizička stvar u jednom jeziku ne posjeduje isto značenje u drugom jeziku.

Još jedna od prepreka odnosi se na etnologiju. Na svijetu postoji mnoštvo civilizacija, a svaka je zaseban svijet. S obzirom na činjenicu da svi ti heterogeni svjetovi govore svojim jezicima, posredstvom kojih objašnjavaju stvarnost, problem s kojim se prevodioci susreću jeste mogućnost ili nemogućnost prelaska iz jedne kulture u drugu, posredstvom jezika. Mounin kaže ... que c'est notre langue qui organise notre vision de l'univers; que nous ne voyons littéralement de celui-ci que ce que notre langue nous en montre.. (Mounin, 1963:59)⁵

Autor nudi Nidinu analizu tog problema i način na koji bi možda bilo moguće riješiti ga. Nida navodi zapravo 5 polja, na kojima prevodilac rješava prepreke, tražeći ekvivalenciju između dvije civilizacije.

Nida classe les problèmes posés par la recherche des équivalences — lors du passage d'un monde culturel à un autre au cours d'une traduction — selon cinq domaines : l'écologie, la

⁴ Prema jednoj vrlo naivnoj, ali prilično rasprostranjenoj koncepciji, jezik bi bio repertoar riječi, tj. vokalnih ili grafičkih produkcija, gdje svaka među njima odgovara jednoj stvari: nekoj životinji, konju... (Martinet u Mounin 1963 : 22)(prevod naš)

⁵ "...naš jezik taj koji organizira našu viziju univerzuma kojeg ne poimamo osim u granicama onoga što nam naš jezik o njemu ponudi." (Mounin, 1963:59)(prevod naš)

culture matérielle, la culture sociale, la culture religieuse et la culture linguistique . (Mounin, 1963 : 61-62)⁶

Svi konstitutivni elementi ovih domena, obilježja su i svjetovi kulture i naroda kojem pripadaju. Prevodilac se mora koristiti mnogim vještinama i bogatstvom svoga rječnika da bi pojmove svojstvene jednom narodu, ispravno preveo i predočio u ciljnom jeziku.

Još jedna među brojnim preprekama prilikom prevođenja spada u domen semiologije. Pojam semiologija preovladava na frankofonom govornom području, jer ju je koristio Ferdinand de Saussure, dok je još 1867. Charles Sanders Peirce skovao naziv semiotika, za teoriju o znakovima.

Naime, ta prepreka su konotacije. Konotacije bi u suštini bili svi dodaci, sve subjektivne vrijednosti vezane za znak. Prema Mouninu, nije bitno kako imenujemo ili klasifikujemo konotacije, bitno je da one također pripadaju jeziku i da bi ih se trebalo prevoditi kao denotacije. Denotacija predstavlja nešto što je objektivno shvaćeno kao takvo, označeno po sebi.

Kao što je na početku svoga djela spomenuo kontaktne jezike i komunikaciju među jezicima, i na kraju zaključuje da se mogućnost komuniciranja na nekom drugom jeziku i samim tim i mogućnost da se prevodi na drugi jezik, temelji na činjenici da postoje zajedničke crte među jezicima.

Praksa prevođenja se ipak nastavila, i traje i dan danas, bez obzira na sve prepreke s kojima su se prevodioci od davnina susretali.

⁶ Mounin, G. 1963. *Les problèmes théoriques de la traduction*. Paris: Gallimard. str.61-62.

Nida, probleme koji su se pojavili prilikom potrage za ekvivalencijama – prilikom prelaska iz jedne kulture u drugu, tijekom prevođenja – klasificira u pet domena : ekologija, materijalna kultura, socijalna kultura, religijska kultura i lingvistička kultura. (prevod naš)

3.2. Jean-Paul Vinay i Jean Darbelnet

Stylistique comparée du français et de l'anglais, naziv je djela koje se pojavilo 1958.godine na francuskom jeziku, a zatim 1999.godine na engleskom jeziku pod nazivom *Comparative stylistics of French and English. A methodology for translation*, i proslavilo Jean-Paul Vinaya i Jean Darbelneta. Poznato je da su se teorije o prevođenju većinom bazirale i ograničile na lingvistiku, dok je prevod pomoćna grana lingvistike. Dugi niz godina, prevodioci su u svojim radovima težili najvećoj mogućoj vjernosti originalu. Vjernost originalu bio je neopozivi zahtjev koji su prevodioci morali ispuniti. Međutim, mnogi među njima nisu striktno poštovali taj zahtjev, budući da je vjernost činila nemogućim prevod semantičkih, stilističkih, lingvističkih i književnih karakteristika djela.

Prevodioci pribjegavaju različitim metodama pri svome prevodu, kako bi čitatelj, koji je krajnja instanca tog lanca imao najadekvatniji prevod. Vinay i Darbelnet u svome djelu nude različite postupke, ili kako bi to francuzi nazvali, *prosedee*, koji su tu da prevodiocima daju smjernice. Mnogi ovo djelo smatraju prvom pravom metodologijom prevođenja.

Prema njihovom mišljenju, prevod je prelaz iz jezika A u jezik B. Ovaj isti prevod je nerazdvojan od komparativne stilistike, budući da :

« Les démarches du traducteur et du stylisticien comparatif sont intimement liées, bien que de sens contraire. La stylistique comparée part de la traduction pour dégager ses règles; les traducteurs utilisent les règles de la stylistique comparée pour réaliser des traductions ». (Vinay et Darbelnet, 1995:5)⁷

Autori nude svoje viđenje, prema kojem jezik počiva na 3 plana, a to su leksika, plan/sistem ili sintaksičke strukture i na kraju poruka. Ukoliko se prevodilac vodi sa ova tri plana on će vrlo lako postići dobar nivo ekvivalencije. Pokušati postići određeni nivo ekvivalencije između izvornog i ciljnog teksta, za njih je najprihvatljivije jer se prevodilac često nađe pred poslovicama, klišeima u jeziku, idiomatskim izrazima, onomatopejama i slično. Čak i ako prevodilac posegne za pomagalom poput rječnika ili glosara, ne mora nužno značiti da će prevod biti u potpunosti uspješan. Zbog toga su ova tri plana dobar vodič prevodiocu.

⁷ Napori prevodioca i komparativnog stilističara su usko vezani iako su sasvim suprotni. Komparativna stilistika polazi od prevoda kako bi utvrdila svoja pravila, a prevodioci koriste pravila komparativne stilistike kako bi prevodili. (Vinay et Darbelnet, 1995:5)(prevod naš)

Zadatak komparativne stilistike bio bi da ponudi *prosedee* za prevođenje. Oni predlažu da ako prevodilac želi da njegov prevod zvuči prirodno kao i izvornik, onda bi se trebao koristiti tim metodama.

Postoje dva smjera u kojima prevodilac može ići, a to su: direktni ili doslovni prevod, i posredni prevod koji podrazumijeva modulaciju, ekvivalenciju i adaptaciju.

Prvi od 7 *prosedea* koji Vinay i Darbelnet nude jesu :

1. *Posuđivanje ili posuđenice*. Ova tehnika uključuje korištenje istog izraza ili iste riječi i u izvornom i u ciljnom tekstu. U suštini, radi se o prenošenju izraza ili riječi iz izvornog teksta onakvim kakvi jesu. Ovo je zapravo prevodilačka tehnika koja ne prevodi.

Naprimjer: *redingote i alcool* (*posuđenice iz drugih jezika u francuskom*) ili *menu* (*engleski*).

2. *Kalk/ calque*, ili sintagmatska posuđenica u doslovnom prevodu koja ima iste leksičke elemente i u jeziku izvoru i u ciljnom jeziku.

Naprimjer: *skyscraper* u engleskom, i *gratte-ciel* u francuskom, ili *science-fiction* (englesko-francuski kalk).

3. *Doslovan prevod*, često nazivan i *metafrazom*. Radi se o prevođenju riječ za riječ, a ne smisao za smisao. Prema Vinay i Darbelnet, ovaj se *prosedee* može koristiti jedino u jezicima koji su iznimno bliski u kulturološkom smislu. Potrebno je zadržati istu sintaksu, isti stil te isto značenje kao i u izvornom tekstu.

Naprimjer : *Quelle heure est-il ?* (*francuski*) i *What time is it ?* (*engleski*), ili *Where are you* (*engleski*) i *Où êtes-vous?* (*francuski*).

4. *Transpozicija*, koja na drugačiji način prenese poruku jednog paragrafa ili dijela teksta a da je pri tome ne prevede doslovno. Kada se radi o ovoj tehnici, dolazi do gramatičke promjene.

Naprimjer : *Dès son lever...* (*francuski*) i *As soon as he gets up...* (*engleski*).

5. *Modulacija*, koja predstavlja varijaciju pri prevodu poruke kada se neka riječ zamijeni drugom ukoliko ne prolazi dobro i u jeziku izvoru i u ciljnom jeziku.

Naprimjer: *It is not difficult to show...* (*engleski*) ili *Il est facile de démontrer...* (*francuski*)

6. Procedura ili *Ekvivalencija*, kojom se koristimo u prevodu idiomatskih izraza, onomatopeja fraza i slično, kada treba naći adekvatnu zamjenu.

Naprimjer: *Il pleut à seaux/ des cordes.* (francuski) ili *It is raining cats and dogs.* (engleski.).

7. *Adaptacija*, kojom se služe i simultani prevodioci kada treba da prevedu situacije ili elemente jezika koji ne postoje u drugom jeziku. Često se koriste prilikom prevođenja naslova knjiga i naziva filmova.

Naprimjer: *Trois hommes et un couffin.*(francuski) ili *Three men and a baby.*(engleski) [film]

S obzirom na to da smo naveli šta autori podrazumijevaju pod komparativnom stilistikom, navest ćemo i definiciju prevoda prema njihovom mišljenju.

Outside education, translation is used for making known what has been said or written in a foreign language.(Vinay et Darbelnet, 1995:8)⁸

Zasigurno se može reći da njihova metodologija nudi smjernice svim prevodiocima u toku tog složenog procesa.

⁸ Vinay, J.-P., Darbelnet, J. 1995. [e-book] *Comparative stylistics of French and English. A methodology for translation.* str.8 Dostupno i na: https://books.google.ba/books?id=I06D-6gU45sC&printsec=frontcover&dq=vinay+and+darbelnet+literary+translation&hl=hr&sa=X&ved=0ahUKEwiWz4Wzip_pAhU-AxAIHU_vBblQ6AEIjAA#v=onepage&q=vinay%20and%20darbelnet%20literary%20translation&f=true (konsultovano 6.5.2020.)

4. PROBLEMI PREVOĐENJA IZ IZVORNE U CILJNU KULTURU

Kultura i jezik su nerazmršivo vezani. Jezik, kao sistem znakova čija je primarna funkcija komunikacija i prenos informacija, upravo kroz ove svoje funkcije prenosi i elemente kulture jednog naroda. Prema enciklopedijskoj definiciji, kultura bi bila: "Pojam koji obično označava složenu cjelinu institucija, vrijednosti, predodžaba i praksi koje čine život određene ljudske skupine, a prenose se i primaju učenjem." (Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža)⁹

Pojam kulture, u odnosu na pojam civilizacije, kojeg su prosvjetitelji u 18. stoljeću počeli tretirati, kako bi razjasnili razlike među njima, možemo povezati sa ljudskom slikom, ili utiskom kojeg možemo imati prilikom upoznavanja sa pripadnikom druge kulture. Kroz sve ove tvrdnje, provlači se komunikacijska funkcija jezika, bez koje nikakve razmjene ne bi bile moguće. Prema Marini Katnić-Bakaršić, razgovor je "zajednički napor i svaki sagovornik vidi nekakvu zajedničku svrhu, skup svrha ili makar zajednički prihvatljiv pravac". (2003 :104)

U svoje izgovorene riječi, čovjek projicira sebe, svoja uvjerenja, svoje vrijednosti, historijski i nacionalni kolorit iz kojeg potiče. Društva su protkana različitostima koje ponekad mogu biti predmet fascinacije, a ponekad predmet frustracije, a naročito u procesu prevođenja. Neminovno je da neke stvari koje su normalne i ustaljene u jednoj kulturi, budu neprihvaćene, pa čak i osuđivane u drugoj kulturi. Svi građani svijeta žele da ih se barem poštuje u svakodnevnom životu. Niko nije mogao birati pozadinu iz koje dolazi, tako da tu na snagu stupaju prevodioci koji će svojim kompetencijama, na najadekvatniji način pokušati prevesti te različitosti vezane za pozadinu.

Sabina Bakšić, u svojoj knjizi *Strategije učtivosti u turskom jeziku* (2012:6), prilikom objašnjavanja jezičkog uticaja na sagovornike citira Goffmana : "Društvo je organizovano na načelu da svaki pojedinac koji posjeduje određena društvena obilježja ima moralno pravo da očekuje da će ga drugi vrednovati i ponašati se prema njemu na odgovarajući način" (Goffman 2000:26).

Čovjek je pred drugačijim i nepoznatim, često sklon osudama i pogrešnim percepcijama. Ovakve se pogrešne procjene premošćuju zahvaljujući jeziku, a u pisanoj riječi, dobrim prevodom.

⁹ Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34552>
(konsultovano 18.05.2020.)

O ovom fenomenu, Vladimir Ivir navodi sljedeće :

Komunikacijski pristup prevođenju, kako smo vidjeli, polazi od shvaćanja da je ono što se prevodi izvanjezični sadržaj iz realnoga svijeta u kome živimo i da je prevođenje uopće moguće zato što je taj svijet u osnovi isti za sve ljude koji u njemu žive, pa prema tome o njemu međusobno i komuniciraju na raznim, sebi svojstvenim, jezicima. (Ivir, 1984:61)

Ipak, bez obzira na sličnosti koje postoje među svjetovima, prevodilac mora računati i sa različitostima. Monteskie, francuski prosvjetitelj, u svome djelu *Perzijska pisma*, prilikom opisa Perzijanaca, navodi da su lijeni i nezainteresirani za svakodnevne životne obaveze. On na njih dvojicu gleda kroz prizmu jednog Zapadnjaka, koji se ponaša i živi u skladu s parolom da je vrijeme novac. Ukoliko na ovaj opis pogledamo s geografskog aspekta, uvidjet ćemo da Perzijanci žive u predjelu s visokim dnevnim temperaturama. Sama temperatura, ili toplota, utiču na to da se stvari šire. U ovom slučaju, na lijenost. Dok bi kontinentalna klima, možda uticala na ushit i produktivnost, ona Perzijance usporava tokom dana. S druge strane, u Turskoj, u javnom prevozu, bez obzira na gužvu, mjesto će se ustupiti majci, starijoj ženi a ne malome djetetu. Turci će na to gledati kao na sasvim logičan slijed događaja, budući da se majka toliko žrtvovala za dijete u toku trudnoće pa onda i prilikom njegovog odrastanja. Kod nas se mjesto ustupa malome djetetu, od straha i brige da se dijete ne povrijedi i time ugrozi svoj život. Do ovakvih ustrojstava u svakodnevnom životu došlo je zahvaljujući čovječijem radu, uz pomoć kojeg je čovjek preobrazio svoju stvarnost. On svoju stvarnost drugom i drugačijem predstavlja putem jezika.

Što se tiče elemenata kulture u studijama prevođenja, zanimljivo je spomenuti Susan Bassnett i Andre Lefevrea (1990), od kojih zapravo potiče izraz *cultural turn*, ili kulturološki zaokret. Prema njihovom mišljenju, tekst nije taj koji je esencijalna jedinica prevođenja, nego je to kultura.

Osvrćući se na lingvističku teoriju Noama Čomskog, sjetit ćemo se da je zastupao načelo da u svakom čovjeku postoji urođena, univerzalna gramatika, međutim, iako je svakom čovjeku i data spomenuta univerzalna mogućnost govora, činjenica je da ne razmišljaju svi ljudi na isti način. Ove razlike, u dobroj mjeri otežavaju prevod. Prevodilac, uz pomoć kompetencija koje posjeduje treba da u ciljni jezik prevede kulturološke elemente, tj.sve jezične izraze koji se odnose na izvornu kulturu, bili oni materijalne ili duhovne prirode.

Prema Iviru, područja na kojima se prevodilac susreće s elementima i pojavama koje postoje u izvornoj kulturi ali ne i kulturi-cilju ima dosta. Takvi se elementi susreću u obavijestima koje

se odnose na svakodnevni život, prehranu, odjeću, sport, povijest, vjeru, privredu, društvene i političke odnose, materijalnu kulturu, biljni i životinjski svijet itd. (Ivir 1984 : 62-63)

Da bi čitaocu približio elemente koji u ciljnoj kulturi ne postoje, prevodilac se može koristiti definicijama tih pojmova iz rječnika ili enciklopedija. Moguće je i da pribjegne približnom ekvivalentu u svome maternjem jeziku, a koji bi mogao odgovarati i izvornoj kulturi. Prevodilac može i skovati novu riječ i to u cilju da dobro prevedu određeni pojam.

Kao što smo već ranije spomenuli, prevod podrazumijeva i historijski i nacionalni kolorit, budući da djelo oslikava čitav jedan kontekst u kojem je nastalo. Teško je sačuvati slikovitost određenih dijelova neke kulture. Pri pokušaju da ih se adekvatno prevedu i približi čitaocu, rizikuje se njihovo obezličjenje. Prevodilac je dužan prenijeti sve što se odnosi na tu epohu ili socijalni kolorit u kojem je djelo nastalo.

Govoreći o toj prevodilačkoj problematici, Jirži Levi kaže sljedeće :

Prvo pitanje koje se postavlja pred prevodioca glasi : šta od istorijske i nacionalne specifikke treba prvenstveno sačuvati? Poći ćemo od osnovnog postulate u prevođenju: prevesti djelo znači izraziti ga u jedinstvu njegove forme i sadržaja, na drugom jeziku. Ali sam jezik je system sredstava opštenja koji je specifičan za datu naciju. Taj će se dio specifikke neizbježno izgubiti pri prevođenju.(Levi, 1982 :109)

Pred ovakvim problemom, prevodilac će prema Leviju (1982), zadržati samo one elemente specifikke koje čitalac prevoda može osjetiti kao karakteristične za inostranu sredinu, zatim, sredstva slikovitosti za koja na prevodiočevom jeziku nema ekvivalenta i koja u original ne doprinose stvaranju iluzije nacionalne sredine – mogu se u prevođenju zamijeniti supstitutima, ali samo *neutralnima*, koji nisu obojeni niti su u čitaočevoj predodžbi vezani za konkretno mjesto i vrijeme.(Levi, 1982:111-112)

Zamislimo li samo jedan obrazac ponašanja u cijelom svijetu, vidjeli bismo da bi svijet bio veoma dosadno mjesto. Ovom tvrdnjom se vraćamo na činjenicu da su različitosti te koje život čine zanimljivijim i ljepšim. Unoseći kulturološke elemente u prevod, njega se udaljava od puke lingvističke pozadine.

Stajalište da je kultura najvećim dijelom determinirana jezikom, zastupali su i Sapir i Whorf, poznati po svojoj Sapir-Whorf hipotezi lingvističkog relativizma. Prema ovim autorima, jezik kojim pojedinac govori, determinira stvarnost u kojoj on živi. On tu stvarnost prevodi kroz riječi i izraze. Samo ono za šta postoje riječi i izrazi, može postojati i u realnosti. Neiskazivo riječima i ne postoji. Sapir smatra da ne postoje dva ista jezika koja bi predstavljala istu

stvarnost. U tu stvarnost potpadaju mjesto rođenja, pozadina iz koje pojedinac dolazi, rasa, klasa u kojoj pojedinac živi, spol, specifična obilježja govora i mnogi drugi faktori.

The worlds in which different societies live are distinct worlds, not merely the same world with different labels attached... We see and hear and otherwise experience very largely as we do because the language habits of our community predispose certain choices of interpretation. (Sapir, 1958 : 69)¹⁰

Čovjek je dakle uslovljen zajednicom, jezikom i kulturom u kojoj živi. Svako vrijeme, svaka epoha, svaka generacija osjete promjene kojima su svjedoci. Čovjek se prosto adaptira takvim činjenicama, raste i živi u skladu s tim. Sve to čini dio njegovog odgoja i kulture. Friedrich Schiller (2006) u jednom u nizu pisama *O estetskom odgoju čovjeka*, kaže sljedeće:

Čovjek je jednako tako stanovnik vremena, kao što je i građanin države, i ako se drži neumjesnim, čak nedopustivim, isključiti se iz navada i običaja kruga u kojem se živi, zašto nam jednako tako ne bi bila dužnost izborom svoga djelovanja dati jedan glas potrebama i ukusu stoljeća?(Schiller, 2006:19)

Sve ove prilagodbe, običaje, navike, stremljenja, ustaljene obrasce ponašanja, prevodilac je dužan prevesti i približiti svome čitaocu. To nepobitno otežava zadatak stavljen na prevodiočev put, ali mu isto tako razvija kompetencije. Naučivši interpretirati drugo i drugačije, prvo za sebe, a zatim to prenijeti u ciljnu kulturu, može samo doprinijeti dubljem poznavanju svijeta u kojem i on sam živi. Odavno je utvrđeno da ne postoje dva jezika koja imaju isti konceptualni system, samim time ne može postojati ni apsolutni prevod. Ono što je nekom apsolutna istina, nekome je samo navika ili naučeni obrazac ponašanja. Činjenica je da je prevod alatka zahvaljujući kojoj premošćujemo jaz među kulturama, te gradimo mostove među ljudima.

¹⁰ Svjetovi u kojima žive različita društva, su različiti svjetovi, a ne isti svijet samo sa različitim oznakama. Čujemo i vidimo i drugačije doživljavamo jer jezičke navike naših zajednica nameću određene načine interpretiranja. (prevod naš) (Sapir, 1958 : 69)

5. GENERALAN OSVRT NA FRAZELOGIJU NA NAŠEM PROSTORU

Iz naslova se jasno vidi da je riječ o kontrastivnoj frazeologiji što podrazumijeva različite jezike i kulture. Bavit ćemo se frazeologijom na španskom, francuskom i b/h/s jeziku.

Kada se radi o frazeologiji bosanskoga jezika, naš će orijentir biti Ilijas Tanović i njegovo djelo *Frazeologija bosanskoga jezika*. Tanović (2000), o iznad spomenutom fenomenu navodi sljedeće : “Stanje u frazeologiji našega jezika treba posmatrati u svjetlu razvoja cjelokupne leksikologije, frazeologije i leksikografije na prostoru bivše Federativne Jugoslavije, tj. na geografskom prostoru jezika koji je imenovan srpskohrvatskim ili hrvatskosrpskim.”(Tanović, 2000:14)

Nakon mnogobrojnih previranja, sporazuma, distanciranja u pogledu naziva jezika, došli smo i do naziva bosanski jezik i do bosanske frazeologije. Uzimajući u obzir sve ovo Tanović (2000), navodi da je : “ona nastala u usmenom narodnom kazivanju kao rezultat čovjekova nastojanja da riječ učini ljepšom i slikovitijom. U Bosni se od davnina njegovalo i do svojevrsnog kulta uzdizalo umijeće lijepog eglenisanja.”(Tanović, 2000:14)

Isti autor navodi interesantno zapažanje Džona Evansa koji kaže sljedeće :

Bosanci tako lepo pričaju da se njihovo kazivanje može meriti sa mnogim evropskim pripovedačima...Do koje je mere u Bosni razvijena strast za pričanjem, najbolje se vidi po tome što se kakav krupan događaj – ubistvo, nesreća, suša i slično – u narodu tako shvata kao da je važnije kazivanje ili priča o tom događaju nego i sam događaj. (Evans, 1967 : 21).

Iz ovoga citata možemo zaključiti da su frazeologizmi veoma prisutni u narodnom govoru. Posebni su ukrasi koji će možda ne tako interesantnu priču učiniti barem vrijednom slušanja, budući da je lijepo ispričovijedana.

Otkada se počelo govoriti o pojmu frazema, frazeologizma, idioma, idiomatskog izraza i drugih konstrukcija kojima se različiti autori koriste da bi definisali frazeologizam, nije uspostavljena jedinstvena definicija koja bi ponudila barem hiperonim koji bi pod svoje okrilje okupio sve ove konstrukte. Pored samog terminološkog određenja, problem predstavljaju i različite klasifikacije od autora do autora iz različitih podneblja. Tanović navodi da se :” u savremenoj nauci o jeziku frazeme definiraju kao višeleksemni spojevi koji se po nizu karakteristika razlikuju od slobodnih skupova riječi i sintagmi. Među brojnim

obilježjima frazeoloških izraza u literaturi se najčešće navode sljedeća : ustaljen i kompaktan sastav leksičkog spoja od najmanje dvije autosemantičke riječi, globalno, frazeološko značenje, ekspresivnost i slikovitost, reproduciranje u gotovom obliku i neprevodivost sa jednog jezika na drugi. (Tanović, 2000:11)

Ono što je ipak zajedničko svakoj definiciji frazema, jeste pojam ili kategorija *riječi*. Šta je to riječ ? Pod okriljem leksikologije upravo se nalaze riječi. Ranko Bugarski (1996) za riječ kaže da je :’’celovita i samostalna jezička jedinica, nastala u konvencionalnom spregu zvuka i značenja time što je pojedinim fonemama ili kombinacijama fonema (npr.i, u, ako, jesti, prijateljica) pridružen određen i srazmerno stalan pojmovni sadržaj.¹¹

Ukoliko se, ipak, govori o riječi sa njenim gramatičkim odlikama i njenom učešću u frazeologizmima, tada se koristi pojam lekseme. Status lekseme, kao izraza koji je ipak duži od jedne riječi, odgovara i statusu ustaljenih izraza ili frazeologizama.

Nije ni za čuditi se što frazeologija svakog jezika nosi različitosti i svojstvenosti upravo jezika iz kojeg potiče. U kontekstu toga moglo bi se govoriti o nacionalnoj ili međunarodnoj frazeologiji, ali to bi bilo preobimno za ovu vrstu rada. Kasnije ćemo ponuditi različite pristupe izučavanju frazeologije prema mišljenjima različitih autora.

Frazeologizmi predstavljaju teškoću u učenju stranih jezika, pa se tako i prevodioci susreću sa leksičkim prazninama ili nepostojanjem nekog izraza u određenom jeziku. Ovo dokazuje da ni u prevođenju frazeologizama, kao ni u prevodu općenito, nije moguće prevesti samo riječi koje čine frazeologizam, jer se tada gubi značenje. Ovo je slučaj potpune frazeološke ekvivalencije koja nije česta, posebice u jezicima i kulturama koje pripadaju različitim i udaljenim kulturološkim prostorima.

Frazeologizmi ovog potonjeg tipa , čije se značenje mora posebno naučiti kao celina – i koji otuda predstavljaju posebnu teškoću pri učenju stranih jezika – zovu se idiomi. Uzgred rečeno, sličnost reči idiom i idiot nije slučajna, je robe potiču od grč. idios‘svoj, svojstven’, otuda i ‘drukčiji od drugih, na svoju ruku’. (Bugarski, 1996:199)

O podobnosti književnog teksta za istraživanje frazeološke građe, Tanović (2000) navodi sljedeće : ‘’Iako se jezik literarnih djela ne može izjednačiti sa standardnim jezikom, on mu se približava u najvećoj mjeri. U književnim djelima zastupljeni su elementi i ostalih

¹¹ Bugarski, R. : *Uvod u opštu lingvistiku*, Nolit, Beograd, 1996. str.199.

funkcionalnih jezičkih stilova, tako da jezička analiza literarnih tekstova obuhvata gotovo cjelovitu leksičko-frazeološku građu jednog jezika.”

Prilikom pisanja svoga djela, svaki će autor u njega unijeti odlike svoga stila da bi upravo po njemu i bio prepoznatljiv. Značajnu ulogu pri postizanju svoga specifičnog stila igraju frazeologizmi. Zanimljiva teorija o nastanku frazeologizama jeste ona koja povezuje nastanak frazeologizama sa metaforom. O navedenom, Tanović napominje da je:”Najveći broj frazema u književnim djelima nastao od slobodnih sintagmi sa metaforičnim sadržajem.”¹² Ako pogledamo definiciju metafore vidjet ćemo da :”Metafora (od grčko *metá*, preko i *phéro*, nosim ; odatle metafora, prijenos) vjerojatno je najpoznatija i u analizama najčešće spominjana pjesnička figura uopće. Mnogi je teoretičari opisuju kao skraćenu poredbu.¹³ U vezu sa ovim citatom možemo dovesti i Tanovićevu konstataciju da je :”u metaforiziranim frazemama poredbeni potencijal koncentriran na jednu komponentu, što pojačava ekspresiju takvih izraza. Takve su, naprimjer, frazeme : **go ko prst ; zdrav ko drijen; umoran ko pas.**” (Tanović, 2000 : 62).

Sve jezičke figure uz pomoć kojih se doprinosi ekspresivnosti izraza, tu su da uljepšaju književni tekst, ali i da pred prevodioca stave zahtjevan zadatak pronalaženja adekvatnog ekvivalenta. Ovaj posao dodatno otežavaju brojne podjele frazema koje mogu obuhvatati različite segmente jezika. Navest ćemo podjele frazema prema Tanoviću i one koje su nam naročito zanimljive objasniti u par riječi.

Tanović (2000) navodi sljedeće podjele frazema:

- Pridjevsko-imeničke frazeme tipa **živa rana; zla krv; sitna duša** i sl.
- Znatan broj frazeoloških jedinica nastalih redukcijom i značenjskom kondenzacijom izreka, poslovice, krilatica i citata : **koga su zmije ujedale; ispraviti krivu Drinu** i sl.
- Frazeme razvijene iz termina, tj.terminoloških sintagmi iz različitih naučnih i tehničkih oblasti : **bijelo usijanje; punom parom; prazan hod; spustiti sidro** i sl.
- Manji broj frazema nastalih od žargonizama : **ni crno pod noktom; povući mačka za rep; dobiti po nosu (po glavi)** i sl.
- Frazeološke jedinice semantičke transpozicije : **ispraviti krivu Drinu; otići u Jagomir; od Kulina-bana** i sl.

¹² Tanović, I. *Frazeologija bosanskoga jezika*. Dom štampe Zenica. Sarajevo, 2000. str.53.

¹³ Solar, M. : *Teorija književnosti*. Školska knjiga, Zagreb, 2001. str.76.

- Frazeološke jedinice čiji je nastanak motiviran konkretnom realijom, događajem i sl: **otkriti Ameriku; kasno Janko stiže na Kosovo.**
- Internacionalizmi gdje se kao komponente javljaju vlastite imenice: **od Adama i Eve ; Sizifov posao ; Tantalove muke ; Pirova pobjeda** i sl.
- Frazeološke jedinice nastale putem metonimije : **neće vidjeti behara; trag mu se zameo.**
- Somatizmi čije komponente označavaju dijelove tijela: **srce (kome) puca; dići glavu; jezik pregrizo; imati oko sokolovo.**
- Frazemi nastali perifrastičnom zamjenom jednog sadržaja drugim i sinegdohe: **izmamiti suzu; izmamiti poljubac; izmamiti aplauz** i sl.
- Frazemi nastali poređenjem: **go ko prst; zdrav ko drijen; umoran ko pas.**
- Poredbene frazeme: **ljut kao ris; jak ko bik; učen ko hafiz.**
- Frazemi koji sadrže zoonime u sastavu: **jak ko konj; lukav ko lisica.**¹⁴

Pri adekvatnom prevodu frazema, adekvatno smo preveli i elemente kulture jednog naroda. U njima se očitavaju navike, običaji i postulati prema kojima žive pripadnici jedne kulture. Prilikom prevođenja frazema u ciljni jezik, prevodioci se susreću sa problemima u pronalaženju ekvivalenata na sintaksičkom, strukturnom, stilskom, funkcionalnom i semantičkom nivou. U tom se smislu prema rječima Ilijasa Tanovića (2000) govori o ‘(ne)prevodivosti’ frazeoloških jedinica. Autor navodi da: ‘nemogućnost očuvanja u tekstu prijevoda svih elemenata frazeoloških jedinica originala, pogotovo njihovog leksičkog sastava i sintaksičke strukture, ne znači i neprevodivost ovih izraza sa jednog jezika na drugi.’¹⁵ Teško je pronaći potpunu ekvivalenciju ovih izraza u oba jezika, ali upravo tada se prevodioci vode prevođenjem *smisla za smisao*, a ne *riječi za riječ*. Ponekad je neizbježno pribjeći parafraziranju u prevođenju, jer se prevodiocima može prebaciti da je prevod tako izgubio svoju draž, ali se trud prevodioca u iznalaženju adekvatnog rješenja nikada ne može zanemariti.

Rame uz rame sa Tanovićem, na ovom polju su radili još i A. Šiljak-Jesenković (2003) čije je djelo *Nad turskim i bosanskim frazikonom* značajna odskočna daska i bosanistima i turkolozima koji se bave frazeologijom. Tu su još i Amela Šehović i Đenita Haverić(2017) koje se bave kontastivnom frazeologijom te čiji su recentniji radovi doprinijeli frazeološkim studijama bosanskoga jezika. Jedan od njihovih značajnih radova je i *Leksika orijentalnog porijekla u frazemama bosanskog jezika* (2017).

¹⁴ Tanović, I. *Frazeologija bosanskoga jezika*. Dom štampe Zenica. Sarajevo, 2000. str.59-63.

¹⁵ Ibid. str. 80.

5.1. FRAZEOLOGIJA ŠPANSKOG JEZIKA

Prema riječima Edine Spahić (2018) “izučavanje frazeologije na španskom jeziku započelo je sa zakašnjenjem u poređenju sa germanskim i slavenskim jezicima. Činjenica koju je teško objasniti s obzirom na bogatstvo ovih jezičkih jedinica u španskom jeziku.” (Spahić, 2018:29) Španski jezik, kojim danas govori otprilike 500 miliona stanovnika, baš kao i svaki drugi jezik, nastoji odgovoriti potrebama svojih govornika. Kao što smo već ranije spomenuli, frazeologizmi čine sastavnicu svakog jezika, a o novonastalim tvorevinama koje vremenom ulaze u jezik, njihovim bilježenjem i očuvanjem, bave se istaknute institucije. U pravilniku Španske kraljevske akademije, na prvom mjestu stoji sljedeći član:

"Osnovni zadatak Španske kraljevske akademije je da vodi računa da promene u španskom jeziku koje se dešavaju u neprekidnom procesu prilagođavanja jezika potrebama govornika ne naruše jedinstvo koje španski jezik ima u hispankom svetu. Takođe treba da vodi računa da jezik u toku evolucije zadrži duh koji se formirao i konsolidovao tokom vekova. Uspostavljaće i širiće kriterijume i norme korektnog jezika u cilju doprinošenja njegovoj veličanstvenosti. Da bi se postigli ovi ciljevi, podržavaće studije o prošlosti i o sadašnjosti španskog jezika, radiće na objavljivanju i širenju pisane reči, kako iz oblasti književnosti (posebno klasične), tako i iz drugih oblasti koje smatra važnim, i održavaće sećanje na one, kako iz Španije tako i iz Amerike, koji su doprineli slavi našeg jezika. Kao član Udruženja akademija španskog jezika, polagaće posebnu pažnju na održavanje odnosa i kontakata sa ostalim članicama."

(Dostupno na: https://sr.wikipedia.org/sr-el/%D0%A8%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0_%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%99%D0%B5%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B0_%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B4%D0%B5%D0%BC%D0%B8%D1%98%D0%B0 (konsultovano 06.06.2020))

Frazeološke studije su prisutne u sadašnjem španskom jeziku ali svoje korijene vuku iz minulih godina. Spahić (2018:29), navodi da je španska frazeologija svoj sistematičan razvoj započela pojavom radova frazeologa Julija Casaresa.

Julio Casares, sa svojim djelom *Introducción a la lexicografía moderna* (1950), počinje tretirati frazeologiju zasebno od drugih disciplina. Gore spomenuta Španska akademija napravila je veliki poduhvat stvarajući *Diccionario Histórico de la Lengua Española*, kojem je veliki podstrek upravo bilo djelo Julija Casaresa. Walther von Wartburg, švicarski leksikograf, u svome prologu, o Casaresovom djelu navodi da : "il s'agit de la première oeuvre qui présente la richesse lexicque d'une langue vivante dans toute sa plénitude en partant

d'une conception d'ensemble; elle a pour cela la valeur d'une pierre miliare dans l'histoire de la lexicographie." (Wartburg, 1950:10)(naš prevod)¹⁶

Autor navodi da je njegov prvobitni cilj leksikografija, dakle skupljanje riječi u rječnik, a ne leksikologija. Spahić, (2018 : 29), napominje da Casares : "razlikuje lokucije (*locuciones*) od višeleksemskih formula (*fórmulas pluriverbales*) poslovice, izreke i poslovične fraze." Iako se iz ove podjele vidi da je Casares pristalica frazeologije u širem smislu, on prema riječima Spahić (2018), smatra da su poslovice ili paremije predmet studija paremiologije. Kada se radi o lokucijama, on ih klasificira u dvije grupe : konceptualne ili značenjske lokucije i konektivne lokucije. Autor je pravio razliku između poslovičnih fraza i poslovice, te da su prema njegovom mišljenju lokucije i poslovične fraze jezičke jedinice koje se izučavaju u okviru frazeologije, dok su poslovice ili paremije predmet izučavanja paremiologije. (Spahić, 2018 : 31)

Sljedeći važan leksikolog u kontekstu španske frazeologije jeste *Alberto Zuluaga*, sa svojom *Introducción al estudio de las expresiones fijas* (1980). Ovaj autor je nastavio tamo gdje se zaustavio Julio Casares.

José Joaquín Montes Giraldo, u *Thesaurus, Tom XXXVI (1981 :136)*, navodi sljedeće objašnjenje Zulagina djela:

Pozabavio se klasificiranjem *ustaljenih jedinica*, te ih definira kao kombinacije najmanje dvije riječi ; zatim govori o historiji frazeoloških istraživanja, rezimira ih, poziva se te kritikuje radove raznih drugih autora (M. Bréal, F. de Saussure, Charles Bally, J. Casares itd.)

Zuluaga, u ustaljenost jedinica analizira njihov nepromjenjiv raspored, neutralizaciju morfoloških opozicija te često prisustvo heterodialektalnih elemenata. Zatim je *idiomatičnost* definirao kao : "semantičku karakteristiku određenih ustaljenih konstrukcija, čije se značenje ne može uspostaviti na osnovu značenja sastavnih komponenti niti njihovih kombinacija."

On ustaljene jedinice svrstava u dvije grupe : frazeološki iskazi i lokucije. Kada se radi o lokucijama, Zuluaga (1980) prihvata Casaresovu definiciju istih kao *ustaljenih kombinacija*.

Našoj dosadašnjoj trijadi dodajemo još i *Gloriu Corpas Pastor* i njen *Manual de fraseología española* (1996).

¹⁶ "se radi o prvom djelu koje predstavlja leksičko bogatstvo jednog živog jezika u svoj njegovoj raskoši polazeći od koncepta cjeline, te da se radi o miljokazu u historiji leksikografije."(Wartburg, 1950:10)

Corpas Pastor (1996) kod Marcos Garcia, koristi termin frazeologija a frazeološke se jedinice prepoznaju prema : ...por su alta frecuencia de uso; por su institucionalización, entendida en términos de fijación y especialización semántica; por su idiomatidad y variación potenciales; así como por el grado en el cual se dan todos estos aspectos en los distintos tipos. Corpas Pastor (1996 : 20)¹⁷

Spahić (2018), navodi da Corpas Pastor frazeologizme svrstava u dvije skupine :

Nepotpune strukture : kolokacije i lokucije.

Potpune strukture : poslovice, citati i ustaljene formule.

Kolokacije su prema riječima Corpas Pastor: "...unidades fraseológicas que desde el punto de vista del sistema de la lengua, son sintagmas completamente libres, generados a partir de reglas, pero que, al mismo tiempo, presentan cierto grado de restricción combinatoria determinada por el uso."(Corpas Pastor, 1996 : 53)(naš prevod)

u potpunosti slobodne sintagme, nastale po pravilima, ali koje istovremeno predstavljaju određeni stepen kombinatornih ograničenja određenih upotrebom." (Corpas Pastor, 1996 : 53)¹⁸

Spahić (2018:40) zaključuje da Corpas Pastor smatra da se može postići prevodilačka ekvivalencija između ovih jedinica zahvaljujući konceptualnim slikama koje su zajedničke za različite jezike. U pogledu druge sfere, gdje ubraja lokucije, Corpas Pastor prihvata prijedloge klasifikacije već spomenutih Zuluage i Casaresa. Na kraju imamo paremije i ustaljene forme ili frazeološke iskaze. Evidentno je da je autorica ove iskaze izdvojila od ostalih slobodnih skupina riječi.

Značaj ove autorice ogleda se u njenim pokušajima klasifikacije i novog definiranja frazeologizama a ne u pukom prihvatanju već definiranih pojmova i ponuđenih klasifikacija prethodnih autora. Njen *Manual*, predstavlja neizbježne upute i smjernice za sve koji se žele baviti ovom granom lingvistike.

¹⁷ Marcos Garcia, M.J. *Descripción formal de las unidades fraseológicas en francés y en español*. Universidad de Salamanca (España)

"...velikoj učestalosti upotrebe, prema svojoj institucionaliziranosti koja se očituje u pojmovima stabilnosti i semantičke posebnosti, prema svojoj idiomatičnosti i mogućim varijacijama ; kao i po stepenu u kojem se javljaju ovi aspekti." Corpas Pastor (1996 : 20)

¹⁸ "...u potpunosti slobodne sintagme, nastale po pravilima, ali koje istovremeno predstavljaju određeni stepen kombinatornih ograničenja određenih upotrebom." (Corpas Pastor, 1996 : 53)

5.2. Francuska frazeologija

Sve što je do sada spomenuto u vezi sa frazeologijom, pokazuje koliko je zapravo ova grana lingvistike važna za poznavaoce stranih jezika i za prevodioce. Nevezano za jezički registar kojim se svaki sloj društva koristi, svi su barem jednom izgovorili i čuli izraz “*kad na vrbi zasvrbi*”, u želji da opišu situaciju koja se neće realizovati.

Prva osoba koja je i istaknula važnost frazeologizama i pomoć koju isti nude prilikom učenja stranog jezika, ujedno je i osoba koja se smatra ocem frazeologije u pravom smislu te riječi. Riječ je o Bally Charlesu, švicarskom filologu, učeniku Ferdinanda de Saussurea, koji je već 1916. u svom *Cours de linguistique générale*, upotrijebio izraz *locutions toutes faites* ili *gotove fraze*. Ove je elemente naveo kao dijelove jezika. Upravo odatle će se i Bally (1909/1950) u svom *Nacrtu francuske stilistike* ili *Traité de stylistique française*, baviti grupom sintaksičkih i semantičkih fenomena koji tvore *ustaljene grupacije* ili *frazeološke serije* kako ih on naziva.

Bally je sugerisao da su oni koji uspiju dobro naučiti strani jezik, zapravo dobro usvojili frazeološke jedinice čiji dio čine i idiomatski izrazi. Upravo je široka rasprostranjenost ovih izraza u jezicima doprinijela i potpomogla razvoj frazeologije kao zasebne cjeline. U stanju u kojem se frazeologija nalazi danas, na ove se izraze ne gleda kao na puke dijelove folklore jedne jezične zajednice, nego kao na sastavni dio jezika kojim svaki čovjek treba ovladati kako bi mogao uspostaviti dobru komunikaciju koja ide u dva smjera.

L'étude des séries est très importante pour l'intelligence d'une langue étrangère. Inversement, l'emploi de séries incorrectes est un indice auquel on reconnaît qu'un étranger est peu avancé dans le maniement de la langue ou qu'il l'a apprise mécaniquement. (Bally, 1950 :73)¹⁹

Bally napominje da su upravo trenuci kada učimo strani jezik presudni i da tada postajemo svjesni ovih izraza, skamenjenih kombinacija koje je (ne)moguće prevesti riječ za riječ.

Charles Bally se smatra ocem ove discipline jer je zahvaljujući njemu elaborirana teorija i detaljna tipologija frazeoloških fenomena. Iz naslova njegovog djela je jasno da je prema njegovom mišljenju, frazeologija zavisna od stilistike, a frazeologija se u biti počinje etablirati

¹⁹ Bally, C. *Traité de stylistique française*. Librairie de Klincksieck, Paris, 1950. str.73.

„Proučavanje serija je veoma važno za razumijevanje stranog jezika. U suprotnom slučaju, upotreba neispravnih serija je naznaka po kojoj se prepoznaje da je stranac malo napredovao u vladanju jezikom ili ga je naučio mehanički.“(prevod naš)

od 1950. godina. Od polovine dvadesetog stoljeća, i drugi autori počinju pisati o francuskoj frazeologiji koja plijeni pažnju. Bitno je spomenuti J.F. Hausmanna i *Rječnik kolokacija*, zatim Igora Melc'uka i njegov *Dictionnaire Explicatif Et Combinatoire Du Français Contemporain*, zatim G. Gréciana koji je pisao o frazeološkom metajeziku i u konačnici autoricu na čiji ćemo se rad malo više osvrnuti, a radi se o Isabel González-Rey.

Dakle, Isabel González Rey radila je na francuskoj frazeologiji i frazeodidaktici. Njeni radovi od pomoći su za sve one koji se zanimaju samo frazeologijom, ali i za one koji su profesori francuskog jezika, pa njene radove mogu iskoristiti prilikom podučavanja stranog jezika. González Rey (2015), navodi da frazeološke jedinice imaju različitu prirodu i različite nazive koji su se mijenjali prema prirodi jedinice. Naprimjer : *expression imagée, expression figée, expression figurée, formule, tour, tournure i idiotisme*.

González Rey (2015 : 29), frazeološke jedinice dijeli na :

- 1. *Les collocations (kolokacije)*
- 2. *Les expressions idiomatiques (idiomatski izrazi)*
- 3. *Les parémies (paremije).*

Autorica napominje da su kolokacije transparentnije od idiomatskih izraza, budući da one nisu okamenjene kao idiomatski izrazi, nego su polu-skamenjeni izrazi. Tačnije oni koji se mogu modificirati. U suštini, većina lingvista, na ovakav način i dijeli frazeologizme. Budući da smo u ovom radu na više mjesta spomenuli, komunikativnu ulogu frazeologizama, kulturne i civilizacijske faktore koji vrše uticaj na iste te se ogledaju u njima, navodimo riječi Isabel González Rey (2002) u vezi s tim :

On relève donc de l'« intertextualité » dans les énoncés phraséologiques. Cette composante implique la présence de l'affect et de l'intellect, en ce que le langage de l'homme est subjectif, stylistique et donc affectif — l'image facilite l'actualisation des sentiments du locuteur par exagération ou atténuation ; et en ce que la phraséologie cherche l'adhésion des auditeurs en faisant appel à un bagage culturel pour décoder un sémantisme plus ou moins opaque, considéré comme une énigme du langage.(González Rey, 2002:218)²⁰

²⁰ Lecler, A. (2002) « Isabel González-Rey, *La phraséologie du français* », Cahiers de praxématique [Dostupno na : <http://journals.openedition.org/praxematique/2690>] Konsultovano : 13.06.2020. str.218.

“Polazimo dakle od intertekstualnosti u frazeološkim iskazima. Ova komponenta ukazuje na prisustvo afekcije i intelekta, zbog čega je i jezik čovjeka subjektivan, stilski markiran i dakle afektivan- slika, pretjerivanjem ili ublažavanjem, olakšava održanje osjećanja slušaoca; ovdje se vidi da frazeologija zahtijeva učešće slušaoca te se poziva na kulturno naslijeđe, da bi objasnila značenje koje je u većoj ili manjoj mjeri netransparentno i smatra se jezičnom enigmom.” (prevod naš)

Enigme su inače teške stvari za tumačiti, a posebno u slučajevima jezičnih enigmi, prevodioci se nađu pred velikim izazovom. Svaki pokušaj, bilo kojeg autora, iz bilo kojeg perioda, da objasni frazeološke jedinice, zapravo pokazuje kompleksnost ovog dijela jezika. Možda upravo zbog tog *neobjašnjivog* momenta, ova grana lingvistike ima toliko pristalica i osoba koje su je voljne tumačiti. Gore citirana autorica, i njeno djelo su ponudili veliku bazu podataka svim onima koje zanima francuska frazeologija, bilo to sa teorijskog gledišta ili dijelova u kojima se zahtijevaju više praktični primjeri i upotreba ovih izraza u određenom kontekstu.

U prvom dijelu rada nastojali smo objasniti sličnosti i razlike prilikom bavljenja frazeologije. U nastavku ćemo predstaviti korpus frazeologizama u odabranom književnom tekstu i kontastirati ih po jezicima, španskom, francuskom i b/h/s.

6. ANALIZA FRAZEOLOGIZMI IZ DJELA *TETKA HULIJA I PISKARALO* KROZ TRI JEZIKA

Na sljedećim stranicama rada, bavit ćemo se kontrastivnom analizom prevoda frazeologizama u književnom tekstu kroz tri jezika. Vidjet ćemo u kojoj je mjeri (ne)moguće postići potpunu ekvivalenciju u sva tri jezika pri prevodu frazeologizama. Na nekim mjestima ćemo neki prevod prokomentarisati i pokušati predložiti neko drugo rješenje.

Postoje tri nivoa prevodilačke ekvivalencije :

1. Potpuna ekvivalencija : Edina Spahić (2012) u svojoj doktorskoj tezi navodi da je potpuna ekvivalencija...

“ La equivalencia plena o total es la que se define como la equivalencia del significado literal y su variante figurativa o idiomática (significado denotativo y connotativo), la misma base metafórica, la equivalencia de la estructura morfosintáctica, la equivalencia en la distribución y en la frecuencia del uso, la misma carga pragmática.”(Spahić, 2012 :219)²¹

Potpuna ekvivalencija može zavisiti od različitih faktora, a često se s njome susrećemo u jezicima sličnih kultura, shvatanja i porijekla.

2. Parcijalna ekvivalencija je ona gdje leksičke sastavnice u izvornom jeziku ne odgovaraju u potpunosti ciljnom jeziku, međutim, radi se o istoj slici i ekspresivnoj vrijednosti.

3. Nulta ekvivalencija je često pravi zadatak za prevodioca. Različiti jezici se govore među različitim kulturama, te u tom slučaju veliku ulogu igraju društveno-kulturne vrijednosti koje preovladavaju među govornicima pomenutih jezika. U mnogo slučajeva, teško je pronaći potpunu pa čak i parcijalnu ekvivalenciju. Tada se radi o nultoj ekvivalenciji. Prevodilac će tada posegnuti za različitim pomagalima jezika sa kojeg i na koji prevodi kako bi pronašao barem adekvatnu zamjenu i preveo tekst.

Književni tekst nobelovca Maria Vargasa-Llose obiluje frazeologizmima što nam je i dalo mogućnost analize za naš rad. Prevodom frazema sa španskog na b/h/s jezik se bavila Edina Spahić (2012) u svojoj doktorskoj tezi pod nazivom *Fraseología y traducción literaria: el caso del bosnio y del español*. Korpus ove doktorske teze nam je poslužio za traženje

²¹ Potpuna ili totalna ekvivalencija je ona koja se definira kao ekvivalencija doslovnog i figurativnog ili idiomatskog značenja (denotativno i konotativno značenje), iste metaforičke osnove, ekvivalencija morfosintaksičke structure, ekvivalencija raspodjele i učestalost upotrebe, istog pragmatičnog značenja. (Spahić, 2012:219)(prevod naš)

frazeoloških ekvivalenata na francuskom jeziku. Što se tiče francuskog jezika, služili smo se prevodom Alberta Bensoussana koji nam je putem svoga prevoda pokazao bogatstvo oba jezika.

Radnja je smještena u Peruu, i baš kao što smo ranije u radu spomenuli kulturne odlike i folklor koji utiču na jezik, i u njegovom su tekstu vidljivi ti uticaji.

Prevod sa španskog na francuski jezik, *La tante Julia et le scribouillard* uradio je Albert Bensoussan, izdanje Gallimard iz 1979. Ovo djelo, na b/h/s jezik prevela je Marica Josimčević, Svjetlost, 1988.

PRIMJERI IZ KORPUSA

1. Odiar a muerte.

La odié a muerte. (str.9)

Détester quelqu'un.

Je me mis à la détester. (str.17)

Smrtno nekoga mrziti.

Smrtno sam je zamrzeo.

/ Radi se o glagolskoj lokuciji i potpunoj ekvivalenciji. Ova lokucija značila bi mrziti nekoga duboko, iz dna duše. U francuskom prevodu kao da gubi nijansu jačine u odnosu na španski i b/h/s jezik, budući da je prevodilac upotrijebio glagol **détester/prezirati**, koji jasno, može biti upotrijebljen i u smislu mrziti, nije jednako ekspresivna kao u prva dva slučaja.

2. Abrir los ojos a alguien.

La tesis le había abierto los ojos. (str.10)

Ouvrir les yeux à quelqu'un.

..la thèse sur laquelle il avait travaillé lui avait ouvert les yeux. (str.20)

Otvoriti oči nekome.

...priznao bi (ili bi se ismejavao) da mu je teza na kojoj je radio otvorila oči...

Značilo bi dovesti nekoga do prave istine, učiniti da se prestane zavaravati. Radi se o slučaju potpune ekvivalencije.

3. Mirar con la lupa.

Había tenido que leer las tradiciones peruanas con lupa...

Lire à la loupe.

Il avait dû lire les Traditions péruviennes à la loupe.

Pročitati s lupom.

Morao je da pročita "Peruanske tradicije" s lupom...

Detaljno nešto istražiti, pregledati. Na ovom primjeru vidimo da je došlo do male izmjene u lokuciji na španskom jeziku jer je autor u tekstu koristio glagol *leer* umjesto *mirar*. Oba prevodioca su ispoštavala izbor autora i iskoristila također glagol čitati.

4. Pasar sobre el cadáver de alguien.

...tendría que pasar primero sobre el cadáver de Pascual... (str.13)

Passer sur le corps de quelqu'un.

Il devrait d'abord passer sur le corps de Pascual...(str.27)

Preći preko nečijeg leša.

...moraće prvo da pređe preko Paskvalovog leša...

U značenju: ubiti nekoga da bi se postigao željeni cilj. U b/h/s i španskoj verziji vidimo upotrebu imenice leš, dok u francuskoj verziji imamo imenicu *corps*/ tijelo, koja je opet blaže obojena nego leš iako francuski jezik posjeduje i riječ *cadavre*/ leš. Ukoliko pretražujete ovaj izraz u francuskom jeziku, susret ćete se sa upotrebljenom riječju *corps/tijelo*. Ova glagolska lokucija predstavlja istu sliku u sva tri jezika.

5. Estar en la luna - bajar de la nube.

Biti na Mjesecu – sići sa oblaka. Baja de la luna, sobrino. (str.16)

Redescendre sur terre.

–Redescends sur terre, mon neveu. (str.33)

Živjeti u oblacima/ spustiti nekoga na zemlju.

Spusti se sa Meseca, čoveče.

Odnosi se na osobu izvan realnosti, koja nije svjesna onoga što se događa u stvarnom svijetu. U b/h/s postoji izraz **spustiti nekoga na zemlju**, koji bi možda zvučao prirodnije i u prevodu, ali je prevodilac vjerovatno želio da ispoštuje izvornu verziju.

Francuzi imaju dva načina za tumačenja ove slike : -osoba koja sanja i treba da se vrati u realnost te : osoba koja za sebe misli da je superiornija u odnosu na druge, pa treba da se vrati na pravo mjesto. I u francuskom i u bosanskom jeziku postignuta je komunikativna ekvivalencija.

6. Encenderse (de nuevo como) un fósforo.

Ninguno, qué ocurrencia – se apresuró a contestar Richard, encendiéndose de nuevo como un fósforo. (str.17)

Piquer un fard.

Rien du tout, quelle idée, se hâta de répondre Richard en piquant à nouveau un fard. (str.34)

Planuti kao šibica.

Ma ne, šta ti pada na pamet! – požurio je se da odgovori Ričard, planuvši ponovo kao šibica.

Odnosi se na osobu koja iznenada veoma pobjesni. Ovaj izraz u francuskom jeziku datira još iz XIX stoljeća. Koristi se glagol *piquer*- bocnuti, koji referira na nešto što se odvija naglo. Zanimljiva je upotreba imenice *fard*- rumenilo, koju su počeli koristiti još u XIII stoljeću da bi lice ljepše izgledalo i dobilo boje.

7. Ser bueno como el pan / ser un pedazo de pan.

Ya que el Pelirrojo Antúnez tenía algunas virtudes – buenos como el pan... (str.17)

Etre bon comme le pain.

Certes Antúnez le Rouquin avait quelques qualités – bon comme le pain...

Biti dobar kao hljeb/kruh.

Daleko od toga da Antunes nije imao nekih povoljnih osobina – bio je dobar kao hleb...

U Matešićevom (1982) rječniku susrećemo se sa objašnjenjem da se radi o dobrodušnoj, velikodušnoj i blagoj osobi. (str.284) Radi se o potpunoj ekvivalenciji.

8. De pies a cabeza.

Ahora sí sudaba de pies a cabeza y sentía el corazón acelerado. (str.18)

Des pieds à la tête.

Cette fois il suait des pieds à la tête et sentait son cœur battre à tout rompre. (str.37)

Od glave do pete / u potpunosti.

Od ove vežbe se preznojavao od glave do pete a srce mu je ubrzano kucalo.

Riječ je o somatizmu koji može imati dvije varijante tj. dva redoslijeda u španskom jeziku, dok u b/h/s jeziku zamjena redoslijeda nije moguća.

9. El amor es ciego.

Dicen que el amor es ciego, tío. (str.18)

L'amour est aveugle .

On dit que l'amour est aveugle, mon oncle. (str.37)

Ljubav je slijepa.

Kažu, striče, da je ljubav slijepa.

U smislu da ljubav bira samo po kriteriju osjećanja, i da zanemaruje mane osobe koju zovolimo. Radi se o poslovcici koja je u sva tri jezika u potpunosti ekvivalentna.

10. Hinchado como un sapo

!Tres series de treinta side bonds, inválidos!- rugió Coco, con ochenta kilos sobre la cabeza, hinchado como un sapo. (str.18)

Enflé comme un crapaud.

Trois séries de trente side bonds, invalides ! rugit Coco avec quatre-vingts kilos au-dessus de la tête, enflé comme un crapaud. (str.38)

Naduken kao žabac/žaba.

Tri serije od po trideset bočnih savijanja, vi, bogalji! – zagrme Koko, držeći osamdeset kilograma iznad glave, naduken kao žabac.

U Matešićevom rječniku (1982) stoji u značenju : ->praviti se prekomjerno važan. (str.799)
Radi se o potpunoj ekvivalenciji u sva tri jezika, a riječ je o komparativnom frazemu sa komponentom somatizma.

11. Estar rojo como un cangrejo/camaron.

El Pelirrojo Antúnez, sudando, colorado como un camarón, chisporroteaba de felicidad.
(str.20)

Rouge comme une crevette.

Antúnez le Rouquin, suant, rouge comme une crevette, étincelait de bonheur. (str.42)

Crven kao rak.

Ridokosi Antunes, znojeći se i crven kao rak, blistao je od sreće...

Koristi se za opis osobe koja iznenada porumeni. I u ovom slučaju, kao i u prethodnom se susrećemo sa frazeološkim jedinicama koje svoju inspiraciju crpe iz životinjskog svijeta/zoonimima a riječ je i o potpunom ekvivalentu.

12. Odiar a alguien con toda su alma.

Las odio con toda mi alma. (str.21)

Détester de toute son âme.

–Je les déteste de tout mon âme. (str.46)

Mrziti svom dušom.

Mrzim ih svom svojom dušom.

Ima slično značenje kao frazeologizam već ranije viđen (pod rednim brojem 1), mrziti nekoga duboko.

13. Morirse de risa

Su padre y el doctor Quinteros permanecieron inmóviles, creyendo tal vez que había resbalado, que se levantaría al instante muerta de risa... (str.22)

Etre mort/e de rire.

Son père et le docteur Quinteros restèrent immobiles, croyant peut-être qu'elle avait glissé, qu'elle allait se relever morte de rire... (str.48)

Umirati od smijeha/ crknuti od smijeha/pući od smijeha/hvatati se za stomak od smijeha.

Njen otac i doctor Kinteros su mirno stajali, verujući da se možda okliznula i da će odmah ustati umirući od smeha...

Ova jedinica dolazi iz kolokvijalnog registra i ima različite frazeološke varijante. Radi se potpunoj ekvivalenciji.

14. Ser una fuente inagotable de :

Había conseguido anular el matrimonio religioso y Adolfo Salcedo era una fuente inagotable de chistes en las reuniones familiares. (str.30)

Devenir une source inépuisable de plaisanteries.

Elle avait réussi à faire annuler le mariage religieux et Adolfo Salcedo était devenu une source inépuisable de plaisanteries dans les réunions familiales. (str.64)

U ovom primjeru vidimo da je umjesto glagola biti korišten glagol devenir/postati u francuskoj verziji.

Biti neiscrpan izvor/postati

Uspela je da dobije poništenje crkvenog braka i Adolfo Salsedo je postao neiscrpan izvor šala na familijarnim skupovima.

Ovaj frazem se koristi za opisivanje osobe koja je jako dobro informisana, u toku sa svime. Radi se o potpunoj ekvivalenciji a u našem jeziku dolazi sa glagolom postati.

15. Ser una mula

Le hemos explicado que todos los surveys han demostrado que el publico quiere galanes de entre treinta y treinta y cinco años, pero es una mula –(str.35)

Tête de mule/mazgina glava.

Nous lui avons expliqué que tous les sondages ont montré que le public veut des héros entre trente et trente-cinq ans, mais c'est une tête de mule. (str.76)

Biti tvrdoglav kao mazga.

Objasnili smo mu da su sva istraživanja pokazala da publika voli da glavni junak bude između trideset i trideset pet godina, ali on je tvrdoglav kao mazga.

Koristi se za osobu koja je veoma tvrdoglava i koja rezonuje samo prema svome viđenju stvari. Ponovo se susrećemo sa zoonimom.

16. Blanco como la leche.

Una orquesta tocaba boleros, pasodobles, blues, y la estrella del show era una francesa, blanca como la leche...(str.35)

Blanc/he comme le lait.

Un orchestre jouait des boléros, des paso doble, des blues et la vedette du show était une Française, blanche comme le lait. (str.78)

Bijel/a kao mlijeko/snijeg.

Orkestar je svirao bolere, pasodoble, bluz, a zvezda programa bila je neka Francuskinja, bela kao mleko...

U našem jeziku se često koristi i druga varijanta koja glasi **bijel/a kao sir**. Radi se o potpunoj frazeološkoj ekvivalenciji. Što se tiče prevoda na b/h/s, radi se o kalku.

17. Más vale solos que mal acompañados

Más vale solos que mal acompañados, se rió el sargento. (str.38)

Mieux vaut être seul que mal accompagné.

Il vaut mieux être seul que mal accompagné, rit le sergent. (str.83)

Bolje biti sam nego u lošem društvu.

Bolje biti sam nego u lošem društvu, nasmija se narednik.

Radi se o potpunoj ekvivalenciji u sva tri jezika.

18. Quemarse a fuego lento

¿Y esas cicatrices? Se las habían hecho a cuchillo? Miéchica, eso sí que dolería, como quemarse a fuego lento. (str.44)

Brûler à petit feu.

Et les cicatrices ? Les lui aurait-on faites au couteau ? Purée, ce que ça devait faire mal, comme de brûler à petit feu. (str.97)

Peći se na tihoj vatri.

A oni ožiljci? Da li su od noža? Majkumu! To mora da boli kao da se pečeš na tihoj vatri.

Koristi se za opis neugodnih situacija u kojima se osoba dugo nalazi. Ovaj se izraz u francuskom jeziku počeo koristiti od izuma električnog šporeta i zbog činjenice da se temperatura mogla prilagoditi. U frazeološkom smislu, odnosi se npr. na polagano i sporo umiranje. Radi se o potpunoj ekvivalenciji.

19. No dejes para mañana lo que puedes hacer hoy.

No dejes para mañana lo que puedes hacer hoy. (str.46)

Ne remets pas à demain ce que tu peux faire aujourd'hui.

Ne remets pas à demain ce que tu peux faire aujourd'hui. (str.103)

Ne ostavljaj za sutra ono što možeš uraditi danas.

Ne ostavljaj za sutra ono što možeš uraditi danas.

Koristi se u smislu da ne treba prokrastinirati ono što se može trenutno izvršiti. Radi se o slučaju potpune frazeološke ekvivalencije.

20. Dormirse en los laureles.

Tanto quejarse y consiguieron el redactor nuevo que querían, par de flojos. El gran Pablito trabajará con ustedes. ¡No se duerman sobre sus laureles! (str.55)

S'endormir sur ses lauriers.

Ne vous endormez pas sur vos lauriers ! (str.123)

Uspavati se na lovorikama.

Posle tolikog kukanja, konačno ste dobili novog redaktora kojeg ste želeli, vi dve lenčuge! Veliki Pablito će raditi s vama. Nemojte se uspavati na lovorikama.

Koristi se za osobe koje nakon što su postigle izvjesni uspjeh, prestanu da se trude, misleći da će ih taj prvobitni uspjeh uvijek pratiti. Koristi se u mnogo jezika u istom obliku. Lovor je simbol uspjeha, truda i prepoznavanja. Riječ je o potpunoj frazeološkoj ekvivalenciji.

21. Tragar(se) un sapo

¿Qué hago? ¿Lo despido con cajas destempladas o me trago el sapo? (str.57)

Avaler une couleuvre/guju/zmiju.

Je le fous à la porte comme un malpropre ou j'avale la couleuvre ? (str. 127)

Progutati žabu.

Šta da radim? Da li da mu pokažem vrata ili da progutam žabu?

U francuskoj verziji se koristi imenica guja, a sam izraz insinuira na osobu koja posjeduje osobine nekog prevrtljivog i podlog. U sva tri jezika radi se o izrazu sa prenesenim smislom i znači podnijeti nešto zaista neugodno. Ponovo se susrećemo sa zoonimom te se radi o potpunij ekvivalenciji.

22. Dar / sacar la lección

-Sin duda, una Lolita típica – sentenció el juez. Y poniendo al mal tiempo buena cara, lobo de mar irredimible que aun de los ciclones saca lecciones optimistas añadió – (str.66.)

Tirer la leçon

Sans aucun doute, une Lolita typique. – Et faisant contre mauvaise fortune bon cœur, loup de mer impétinent qui même des cyclones tire des leçons optimistes, il ajouta :- (str.148)

Naučiti lekciju/ održati nekome lekciju.

Bez sumnje, jedna tipiča Lolita- presudi sudija. trudeći se da bude vedra čela u nevolji, okoreli morski vuk koji čak i iz ciklona nauči pozitivnu lekciju, dodao je -...

Radi se o glagolskoj lokuciji koja je prisutna u sva tri jezika i koja ima svoj potpuni frazeološki ekvivalent i u drugim jezicima.

23. Estar en la flor de la edad.

Estaba en la flor de la edad, la cincuentena, y sus señas particulares – frente ancha, nariz aguileña, mirada penetrante, rectitud en el espíritu – podían haber hecho de él un don Juan si se hubiera interesado en las mujeres. (str.78)

Etre dans la fleur de l'âge.

Il était dans la fleur de l'âge, la cinquantaine, et ses signes particuliers- large front, nez aquilin, regard pénétrant, esprit plein de rectitude- auraient pu faire de lui un don Juan s'il s'était intéressé aux femmes. (str.175)

Biti u cvijetu mladosti/bit u najboljim godinama.

Bio je u svojim najboljim godinama, pedesetim, i njegovi osobeni znaci – visoko čelo, orlovski nos, prodoran pogled, oličenje ispravnosti – mogli su od njega da naprave **Don Žuana** da su ga zanimala žene.

U našem jeziku se ne prevodi postojećim ekvivalentom nego **biti u cvijetu mladosti**. Prevodilac je u ovom slučaju kalkirao prevod.

24. Ser Don Juan.

...podían haber hecho de él un don Juan si se hubiera interesado en las mujeres. (str.78)

Etre don Juan.

...aurait pu faire de lui un don Juan s'il s'était intéressé aux femmes. (str.175)

Biti Don Žuan (zavodnik/osvajatelj).

...mogli su od njega da naprave Don Žuana da su ga zanimala žene.

Ovaj frazem svoje korijene duguje književnosti. Najranija vrsta se vezuje za Tirsa de Molinu, koji je napisao dramu Seviljski zavodnik. Kasnije je istu tematiku obradio i Molijer u svom djelu Don Žuan. Radi se o zavodniku koji uz pomoć svojih laskanja postiže šta želi. Riječ je o potpunoj frazeološkoj ekvivalenciji.

25. A espaldas de.

Pero doña Zoila no había tratado jamás de practicar su vicio aviesamente, a espaldas de su marido, quien, en estos momentos, entraba en su sedán...(str.82)

Faire/pratiquer en cachette.

Mais doña Zoila n'avait jamais tenté de pratiquer son vice en cachette de son mari qui, à cet instant, pénétrait avec sa limousine...(str.185)

(Raditi nešto) iza nečijih leđa.

Ali donja Soila nije nikada pokušala da se svom poroku preda potajno, iza leđa svog muža koji je u ovom trenutku ulazio u svoj sedanu...

Često ima i loše konotacije, budući da aludira na djela koja se rade bez nečijeg znanja.

U francuskoj verziji vidimo određene izmjene u izrazu. Vidimo upotrebu imenice limuzina a ne oznaku marke automobile. Prevodilac se odlučio za opciju *u tajnosti*, budući da francuski jezik nema izraz kao u dva druga jezika. U ovom slučaju je riječ o parcijalnoj ekvivalenciji.

26. ponerle/crecerle a alguien los cuernos

¿Por qué habría que quedarse aletargada la victima mientras le crecen cuernos? (str.89)

Porter/planter les cornes. (Etre cocu/fou/lud).

Pourquoi la victime devrait-elle se tenir tranquille tandis que les cornes lui poussent ? (str.201)

Nabiti nekome rogove.

Zašto bi žrtva sedela skrštenih ruku dok joj rastu rogovi?

U svim jezicima ima isto denotativno značenje : biti nevjeran partneru. U izvornoj verziji vidimo malu izmjenu u upotrebi glagola *rasti*, pa se tako i prevodilac na b/h/s odlučio ispoštovati autora i ostaviti isti glagol.

U francuskom jeziku se ovaj izraz veže za pjev ptice kukavice koja se oglašava sa coucou i svoja jaja ostavlja u gnijezda drugih ptica da bi njeni mladunci bili bolje nahranjeni. Albert Bensoussan se također odlučio ispoštovati autora pa je umjesto originalne verzije iskoristio također glagol *pousser/rasti*.

27. poner a alguien en su sitio (poner las cosas en su sitio)

Vamos a poner las cosas en su sitio -...

postaviti nekoga na njegovo mjesto / postaviti stvari na pravo mjesto

Hajde da sada nešto raščistimo-...

mettre les choses à leur place

Mettons les choses à leur place-...(str.203)

Riječ je o potpunoj ekvivalenciji.

28. dar espalda

...me dijo al fin, dándome siempre la espalda.

tourner le dos à quelqu'un

...me dit-elle enfin en me tournant toujours le dos. (str.203)

Okrenuti leđa nekome

... reče na kraju i dalje okrenutih leđa.

Dakle, u ovom slučaju prevod je slobodna kombinacija riječi na našem jeziku. Tačnije bi bilo « leđima okrenut ».

29. Meter algo en la cabeza

Tienes que meterte eso en la cabeza, hijito. (str.90)

fourrer dans la tête

Tu dois te fourrer ça dans la tête, mon petit.(str.203-204)

Utuviti u glavu

To moraš sebi utuviti u glavu, mali moj.

Riječ je o potpunoj frazeološkoj ekvivalenciji.

30. encerrarse en su torre de marfil

(...) recomendándome que, como yo tenía aficiones literarias, siguiera el ejemplo del boliviano, aprendiera sus recursos para conquistar a la muchedumbre. “No debes encerrarte en tu torre de marfil”, me aconsejó...(str.94)

s'enfermer dans la tour d'ivoire

(...)en me recommandant puisque j'avais moi aussi “des goûts littéraires”, de suivre l'exemple du Bolivien, d'apprendre ses trucs pour conquérir les masses. “Tu ne dois pas t'enfermer dans ta tour d'ivoire”, me conseilla-t-il. (str.212)

Zatvoriti se u kulu od slonovače

(...) preporučivši mi da, budući da ja imam “književnih skolonosti”, sledim Bolivijančev primer i naučim se njegovim sredstvima za osvajanje mnoštva.“Ne smeš se zatvarati u tvoju kulu od slonovače”, posavetovao me je...

Iz navedenih primjera se vidi da ovaj frazeologizam ima potpuni ekvivalent u sva tri jezika. Koristi se za osobe koje su izvan realnosti, najčešće zbog želje da izbjegnu trenutne probleme.

U našem korpusu nalazi se broj od preko 180 frazeologizama koji nesumnjivo pokazuje značaj i mjesto ovih jedinica u jednom jeziku . Za potrebe ove analize odabrali smo njih 30. Ovi izrazi su upravo dokaz neiscrpne inspiracije i potrebe za poznavanjem i ovog dijela jezika. Ukoliko bismo na frazeologiju gledali kao na jedan hiperonim pod čijim se okriljem nalaze drugi pojmovi, vidjeli bismo da se pod njegovim okriljem nalaze i mnogi drugi segmenti koji plijene pažnju u jednom jeziku.

ZAKLJUČAK

Svaki red ovog rada potvrđuje važnost i zastupljenost frazeologizama u učenju stranih jezika ali i prilikom prevođenja sa izvornog jezika na ciljni jezik.

Nije dovoljno mehanički naučiti gramatička pravila i smatrati se znalцем stranog jezika. Svaki strani jezik sa sobom nosi nove izazove, nova obilježja koja su nama do tada možda bila nepoznata i kojima i dalje ne vladamo u potpunosti i upravo je u tome i čar učenja stranog jezika. Isti problemi, ili da ih ipak nazovemo izazovima su i frazeologizmi koji su i tema ovoga rada. Da bi prevodilac na adekvatan način preveo frazeologizam, ili našao adekvatan ekvivalent koji će predstaviti čitaocima, i sam treba da ih jako dobro poznaje. Pod to poznavanje spada poznavanje pozadine, kulture, civilizacije, običaja i navika govornika jezika koji prevodi ili na koji prevodi.

Svi koji govore barem jedan strani jezik su se sigurno našli u situacijama kada prilikom objašnjavanja nečeg, posegnu za izrazom na stranom jeziku jer im ljepše zvuči ili taj jezik posjeduje prikladniju formulu da nešto iskaže. Jedna takva stvar su i frazeologizmi, jer, ponekad, ma koliko se trudili pronaći adekvatan ekvivalent, ne uspijevamo jer svaki jezik i frazeologija svakog jezika predstavljaju svojevrsnu riznicu.

Za potrebe našeg rada, analizirali smo 30 frazema u sva tri jezika. U primjerima koje smo prikazali najčešće se susrećemo sa slučajevima potpune ekvivalencije sa minimalnim odstupanjima. Cilj nam je bio pokazati taj stepen ekvivalentnosti u frazemima šanskog, francuskog i b/h/s jezika. Također bismo naveli da se u ovom radu nismo bavili primjerima nulte ekvivalencije jer oni iziskuju posebnu analizu. Stavili smo fokus na potpune frazeološke ekvivalente kako bismo ukazali na sličnosti između ova tri jezika, od kojih bosanski spada u sasvim drugu skupinu jezika, ali im je prostor Mediterana zajednička kulturološka poveznica.

Iako šanski i francuski jezik pripadaju istoj jezičnoj skupini, u dosta navrata nam se učinilo da je ipak b/h/s jezik, onaj koji ima u više slučajeva potpunu ekvivalenciju nego što je to slučaj sa francuskim jezikom.

U dosta primjera u prevodu na francuski jezik, čini se kao da su izrazi dosta ublaženi u svojoj ekspresivnosti. U mnogo primjera prevoda na francuski jezik korišteni su glagoli i imeni koje ne komuniciraju isti nivo ekspresivnosti. Naprimjer, umjesto riječi leš, za koju francuski ima potpuni prevod **cadavre**, prevodilac je ipak iskoristio riječ **corps**-tijelo. Za gore navedeni

primjer veže se i upotreba izraza raditi/praktikovati nešto u tajnosti umjesto izraza sa riječju leđa.

Sva tri prevodioca su na sebi svojstven način preveli i iskomunicirali poruke izvornog teksta, međutim, svaki od ova tri prevoda je poseban i različit i zasigurno ga je svaki čitalac doživio na drugačiji način.

Frazemi su odličan način učenja stranog jezika jer podstiču kritičko razmišljanje. Ne radi se o doslovnim prevodima gdje je prevedena riječ za riječ nego gdje se prevodi smisao jednog izraza. Neophodno je poznavanje kulture i civilizacije jednog naroda da bismo uspjeli adekvatno prevesti ovakve izraze.

Za kraj navodimo jednu zanimljivu definiciju prevođenja Branimira Živojinovića (1981) koja jasno pokazuje da jezik nije samo sistem znakova niti određeni broj poruka koji se mora prenijeti u cilju komunikacije.

“Prevođenje je sve : kad kažem «Dobar dan» ja, recimo, prevodim sebe u naklonost ili odbojnost. Kad kažem «Laku noć», ja prevodim sebe u očajanje ili radost. “ (Živojinović, 1981:276)

LITERATURA

1. Bakšić, S. *Strategije učtivosti u turskom jeziku*. Filozofski fakultet u Sarajevu, Sarajevo, 2012.
2. Bally, C. *Traité de stylistique française*. Librairie de Klincksieck, Paris, 1950.
3. Bensoussan, A. *Confessions d'un traître*. Rennes, Presses Universitaires de Rennes, 1995.
4. Bugarski, R. *Uvod u opštu lingvistiku*. Nolit, Beograd, 1996.
5. De Saussure, F. *Cours de linguistique générale*. Payot, Paris, 1971.

Dostupno i na : https://fr.wikisource.org/wiki/Cours_de_linguistique_g%C3%A9n%C3%A9rale/Texte_entier

6. Fuko, M. *Šta je autor ?u Hrestomatija*. Vojvođanska sociološka asocijacija Dr Zorana Đinđića 2, Novi Sad, 2005.

Dostupno i na : https://monoskop.org/images/5/5e/Fuko_Misel_Hrestomatija_1926-1984-2004_2005.pdf

7. González-Rey, *La phraséologie du français*. Presses Universitaires du Mirail, Toulouse 2002.
8. Grubačić, S. u *Teorija i poetika prevođenja*. Prosveta, Beograd. 1981.
9. Ivir, V. *Teorija i tehnika prevođenja*. Centar "Karlovačka gimnazija" Sremski Karlovci, Zavod za izdavanje udžbenika u Novom Sadu, Novi Sad, 1984.
10. *Le dictionnaire français phraséologique en ligne*. Dostupno i na : https://www.lexilogos.com/francais_dictionnaire.htm
11. Lecler, A. «Isabel González-Rey, La phraséologie du français», Cahiers de praxématique, 2002.

[Dostupno na : <http://journals.openedition.org/praxematique/2690>] Konsultovano : 13.06.2020.

12. Lederer, M. *La Traduction aujourd'hui : Le modèle interprétatif*. Lettres Modernes Minard, Cahiers Champollion, 1994.

13. Levi J. *Umjetnost prevođenja*. Svjetlost, OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo, 1982.

14. Matešić, J. *Frazeloški rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*. Školska knjiga, Zagreb, 1982.

15. Mounin, G. *Les problèmes théoriques de la traduction*. Paris: Gallimard, 1963.

16. Nida, E. *The theory and practice of translation*. United Bible Societies, Leiden, 1982.

Dostupno i na : https://kupdf.net/queue/nida-eugene-1969-the-theory-and-practice-of-translationpdf_5a04e505e2b6f5c8338d75e8_pdf?queue_id=-1&x=1598192113&z=OTIuMzYuMTM3LjE5OA==

17. Rajić, Lj. *Teorija i poetika prevođenja*. Prosveta, Beograd, 1981.

18. Salama Carr, M. [e-book] *La traduction A l'epoque Abasside*. 1991.

[Dostupno na : <https://www.abebooks.com/first-edition/TRADUCTION-LEPOQUE-ABBASSIDE-Myriam-SALAMA-CARR-DIDIER/30462395797/bd>] Konsultovano : 15.06.2020.

19. Sapir, E. *Culture, Language and Personality* (ed. D. G.Mandelbaum). Berkeley, CA: University of California Press, 1958.

20. Schiller, F. *O estetskom odgoju čovjeka u nizu pisama*. Scarabeus-naklada, Biblioteka Imago, 2006.

21. Solar, M. *Teorija književnosti*. Školska knjiga, Zagreb, 2001.

22. Spahić, E. i Leal, I. *Neki aspekti frazeoloških i paremioloških studija u španskom i bosanskom jeziku*. Dobra knjiga – Sarajevo, 2018.

23. Spahić, E. TESIS DOCTORAL *Fraseología y traducción literaria: el caso del bosnio y del español*. Universidad Complutense de Madrid, FACULTAD DE FILOLOGÍA Madrid, 2012.

Dostupno i na : <https://eprints.ucm.es/21657/1/T34042.pdf>

24. Tanović, I. *Frazeologija bosanskoga jezika*. Dom štampe Zenica. Sarajevo, 2000.

25. Vermeer, H. *Skopos and commission in translational action*. In Chesterman, A. (ed.)1989.

26. Vinay, J.-P., Darbelnet, J. [e-book] *Comparative stylistics of French and English. A methodology for translation*. 1995.

Dostupno i na: https://books.google.ba/books?id=I06D-6gU45sC&printsec=frontcover&dq=vinay+and+darbelnet+literary+translation&hl=hr&sa=X&ved=0ahUKEwiWz4Wzip_pAhU-AxAIHU_vBbIQ6AEIJAA#v=onepage&q=vinay%20and%20darbelnet%20literary%20translation&f=true (konsultovano 6.5.2020.)

27. Vinay, J.-P., Darbelnet, J. [e-book] *Stylistique comparée du français et de l'anglais : méthode de traduction*. Montréal : Beauchemin, 1973.

KORPUS

28. Vargas Llosa, M. traduit par Bensoussan, A. *La tante Julia et le scribouillard*. Editions Gallimard, 1979.

29. Vargas Llosa, M. *La tía Julia y el escribidor*. Madrid, Punto de Lectura, S.L. 2006.

30. Vargas Llosa, M. *Tetka Hulija i piskaralo*. Prevela Josimčević Marica. Svjetlost, Sarajevo, 1988.